

Opinnäytetyö (AMK)

Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

2010

Inari Koskimies

ÄLKÄÄ UNOHTAKO MEITÄ

– Räättälöityjen kulttuuripalvelujen tarve, toteutus
ja sovellettavuus kirjaston kotipalvelussa

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

Marraskuu 2010 | 47 sivua

Ohjaaja: Olli Mäkinen

Inari Koskimies

ÄLKÄÄ UNOHTAKO MEITÄ

– Räättälöityjen kulttuuripalvelujen tarve, toteutus ja sovellettavuus kirjaston kotipalvelussa

Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa ja esitellä Tampereen kaupunginkirjaston koti- ja laitospalveluosaston luomia ja toteuttamia räättälöityjä kulttuuripalveluita. Palveluiden tarkoituksena on ollut avata kirjastoaineistoa niille ikäihmisille, jotka eivät vanhuutensa tai kuntonsa takia enää pysty lukemaan itse. Lisäksi tutkimuksella kartoitettiin sitä, miten muiden kirjastojen edustajat suhtautuvat näihin uusiin kulttuuripalveluihin, ja koetaanko ne soveltamiskelpoisiksi.

Kulttuuri- ja taideharrastuksilla on tutkimuksissa huomattu olevan yhteys ihmisen koettuun terveyteen ja yhteisöllisyyden vahvistumiseen. Kulttuuriharrastus tuo yksilön elämään vaihtelua ja päämäärätietoisuutta. Sen avulla voidaan luoda miellyttävämpi asuin ympäristö laitoshoidossa oleville ikäihmisille ja ehkäistä laitostumista. Kirjaston kotipalvelu on perinteisesti vienyt kirjoja ja muuta aineistoa sellaisille asiakkaille, jotka eivät ikänsä tai terveydentilansa vuoksi enää itse pääse kirjastoon. Väestön ikääntyessä ja ihmisten siirtyessä laitoshoitoon entistä vanhempina ja huonokuntoisempina kotipalvelun keinot eivät kuitenkaan enää riitä. Räättälöidyt kulttuuripalvelut tavoittavat myös sellaiset vanhukset, jotka eivät enää itse pysty lukemaan.

Tutkimusongelman käsittelytavaksi valittiin tapaustutkimus. Käytettyjä tutkimusmenetelmiä olivat puolistrukturoitu haastattelu, havainnointi ja avoimia kysymyksiä sisältänyt kysely. Haastateltavina tutkimuksessa oli räättälöityjä kulttuuripalveluita tekemässä ja suunnittelemassa olleita kirjastoammattilaisia. Kyselyn avulla kartoitettiin muiden kirjastojen edustajien näkökulmaa.

Kaikki toiminnassa mukana olleet kirjastoammattilaiset kokivat kulttuuripalvelujen tarjoamisen tärkeäksi ja merkitykselliseksi. Esiintymistä pidettiin raskaana, mutta kuitenkin miellyttävänä ja iloa tuottavana. Asiakkaat suhtautuivat tarjottuihin palveluihin ilahtuneesti ja kiitollisesti. Muiden kirjastojen edustajat pitivät räättälöityjen kulttuuripalveluiden ideaa hyvänä ja kirjaston kotipalveluun sopivana. He kokivat palvelut soveltamiskelpoisiksi ja olivat periaatteessa valmiita tarjoamaan samanlaista toimintaa omassa kirjastossaan. Käytännön tasolla heidän mukaansa esteiksi kuitenkin nousivat henkilö- ja aikaresurssien puute.

ASIASANAT: kirjastopalvelut, kulttuuripalvelut, vanhustyö, hyvinvointi, elämänlaatu

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Library and Information Services

November 2010 | 47 pages

Instructor: Olli Mäkinen

Inari Koskimies

DO NOT FORGET US

– The Need, Execution and Adaptation of Tailored Cultural Services in Library Book Delivery Service

The purpose of this study was to introduce the tailored cultural services for the elderly provided by Tampere city library's book delivery service. The aim of these services is to make library material available for those senior citizens who are unable to read due to their age or physical condition. This study also revealed what representatives of other libraries thought of those new services and whether they found them adaptable or not.

Studies show that cultural and artistic interests are related to a person's feeling of health and communal activity. A hobby related to culture brings variety and sense of direction to one's life. Culture can also help to create a pleasant environment for people in institutional care and prevent dullness brought by institutionalisation. Libraries' book delivery services have traditionally brought books and other material to the elderly who cannot visit libraries themselves due to their age or condition. When the population grows old and people in institutional care declines, the traditional methods of book delivery services are no longer enough. The tailored cultural services reach also those, who are not able to read anymore.

This is a case study, in which the research methods used were theme interview, observation and an open questionnaire. Interviewees were library professionals who have planned and executed tailored cultural services, and the questionnaire was sent to representatives of other libraries to discover their opinion on the topic.

All the library professionals who took part in executing these new services found the offering cultural services important and relevant. While performing was found to be hard, it was also pleasant and delightful for both the performers and the customers. The other libraries' representatives thought the idea of the tailored services was good and suitable to a library's book delivery services. The services were also found adaptable and the representatives were interested in providing similar services in their libraries. However, according to the representatives, the lack of resources would become an obstacle in turning their interest into reality.

KEYWORDS:

Library services, cultural services, work with the aged, well-being, quality of life

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	8
1.1 Tausta.....	8
1.2 Olennaiset käsitteet.....	9
2 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET JA TAUSTAMATERIAALI	10
2.1 Käsikirja kirjaston kotipalvelusta.....	11
2.2 Ohjeita kirjastopalveluiden järjestämiseksi dementiapotilaille.....	12
2.3 Toimintaehdotuksia terveyden edistämiseksi kulttuurin ja taiteen keinoin.....	13
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	15
3.1 Tutkimusongelmat.....	15
3.2 Tutkimusmenetelmät.....	15
3.3 Aineistonhankinta.....	17
3.4 Aineiston analyysi.....	18
4 KOTIPALVELU JA KULTTUURIN TARVE	18
4.1 Kirjaston kotipalvelu.....	18
4.2 Kulttuuri osana hyvinvointia.....	20
4.3 Esimerkkejä yhteistyöstä.....	23
4.3.1 Hyvinvointiverkosto.....	23
4.3.2 Ikäihmisten kulttuurikaari.....	24
5 TAMPEREEN KAUPUNGINKIRJASTON KOTI- JA LAITOSPALVELUT	25
5.1 Organisaation tausta.....	25
5.1.1 Toiminta-ajatus.....	25
5.1.2 Historiaa.....	27
5.1.3 Toiminta käytännön tasolla.....	29
5.2 Räätylöödyt kulttuuripalvelut.....	30
5.2.1 Luen sinulle.....	30
5.2.2 Virikkeellinen kirjastotunti.....	31
5.2.3 Sävel kantaa runoa.....	33
5.3 Tulevaisuus.....	33
5.3.1 Kotipalvelun laajennusselvitys.....	34

5.3.2 Hatanpään sairaalan kahvilakirjasto.....	35
5.3.3 Koukkuniemen vanhainkodin kirjaston muutokset.....	35
6 TUTKIMUSTULOKSET.....	36
6.1 Tekijöiden kokemukset.....	36
6.2 Kuulijoilta saatu palaute.....	37
6.3 Rääätälöityjen kulttuuripalvelujen tarve.....	38
7 RÄÄTÄLÖITYJEN KULTTUURIPALVELUJEN SOVELLETTAVUUS.....	39
7.1 Soveltamisen perusteet.....	39
7.2 Muiden kirjastoammattilaisten näkökulma.....	40
7.2.1 Vastaajien tausta.....	40
7.2.2 Näkemyksiä Tampereella tarjotuista kulttuuripalveluista.....	41
8 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	42
8.1 Aihepiiristä.....	42
8.2 Tutkimuksen toteutuksesta.....	44
8.3 Oppimiskokemuksista.....	45
LÄHTEET.....	5

LIITTEET

KUVIOT

1 JOHDANTO

1.1 Tausta

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Tampereen kaupunginkirjaston Koti- ja laitospalvelut. Työn tarkoituksena oli valottaa niitä uusia toimintamuotoja, joita osastolla on kehitetty asiakkaiden palvelemiseksi. Uudet, räätälöidyt kulttuuripalvelut tuovat kirjaston asiasisällön myös sellaisten ikäihmisten ulottuville, jotka eivät jaksakaan enää itse lukea. Palvelujen toteuttamisessa toistaiseksi käytettyjä toimintamuotoja ovat kirjavinkkaus, yhteislaulu, runonlausunta ja ääneenlukeminen.

Tampereen kaupunginkirjaston räätälöidyt kulttuuripalvelut ovat kaikki olleet pilottihankkeita. Pilottihankkeella tarkoitetaan tässä projektia, jonka tarkoituksena on testata aikaisemmin kokeilematonta toimintamallia käytännössä. Aiheesta ei ole kirjoitettu aikaisemmin kokonaisvaltaista tutkielmaa, joten myös opinnäytettä voidaan pitää pilottitutkimuksena.

Opinnäytteen tarkoituksena oli selvittää myös se, olisivatko räätälöidyt kulttuuripalvelut sovellettavissa muihin kirjastoihin. Tätä näkökulmaa valotettiin muiden kirjastojen edustajille lähetetyllä kyselyllä, jossa heiltä pyydettiin kommentteja Tampereella toteutetuista palveluista sekä siitä, olisiko vastaavia palveluita mahdollista toteuttaa heidän kirjastoissaan.

Kokonaisuudessaan opinnäyte esittää yhden näkemyksen siitä, miten kirjastojen kotipalvelua yksityis- ja laitostieteissa tulisi kehittää vastaamaan väestön ikääntymisestä ja laitoshoidossa olevien vanhusten huonokuntoisuudesta johtuvia muutostarpeita. Laadultaan opinnäyte on kvalitatiivinen tapaustutkimus, ja se tehtiin kesän ja syksyn aikana vuonna 2010.

1.2 Olennaiset käsitteet

Kotipalvelu on käsitteenä hankala, sillä sitä käytetään sekä kirjastoalalla että sosiaali- ja terveysalalla tarkoittaen eri asioita. Uutta nimitystä kirjastojen tarjoamalle palvelulle on mietitty, mutta vakiintunutta käsitettä ei ole vielä syntynyt (Laakso 2010, 10). Tässä tutkimuksessa käsitteellä viitataan kirjastojen tarjoamaan kotipalveluun, joka tarkoittaa kirjojen ja muun aineiston viemistä asiakkaalle kotiin mikäli hän ei vanhuuden, vamman tai sairauden takia pysty itse tulemaan kirjastoon (Malmgrén 2002, 8 - 9). Kirjastot eivät peri kotipalvelusta erillistä maksua, eivätkä asiakkaat ole normaalien myöhästymismaksujen tai perinnän piirissä (Laakso 2010, 11).

Kirjavinkkaus on kirjan sisällön avaamista kuulijalle. Kirjavinkkausta pitävä kirjavinkkari esittelee kirjaa paljastamatta kuitenkaan liikaa sen sisällöstä. Tarkoituksena on, että kuulijalle itselleen tulee tarve tarttua kirjaan ja lukea se. Kirjavinkkausta on käytetty hyödyksi muun muassa silloin, kun on haluttu saada koululaiset lukemaan enemmän tai tutustumaan uusiin kirjoihin. Kirjavinkkausta voi kuitenkin pitää kaiken ikäiselle ja kaikenlaiselle yleisölle. (Mäkelä 1998, 9 - 14.)

Hakeutuva kirjastotyö on terminä uusi, eikä vielä täysin vakiintunut. Käsitteellä tarkoitetaan kirjastotyötä, joka tavalla tai toisella vie palveluita asiakkaan luokse sen sijaan, että asiakas tulisi itse kirjastoon niitä hakemaan. Hakeutuvaan kirjastotyöhön käsitetään yleensä kuuluviksi esimerkiksi kirjastojen kotipalvelu, kirjastoautotoiminta, sekä sairaaloissa, vankiloissa ja muissa laitoksissa tarjottavat kirjastopalvelut. (Kivi 17.11.2011.)

Termi *Kirjastoammattilainen* on yleisnimitys kirjastoalalla toimivalle henkilölle (Häkli 2006, 8). Kirjastoammattilaisiksi kutsutaan tässä opinnäytetyössä kaikkia joilla on alan erityiskoulutus joko yliopistosta, ammattikorkeakoulusta tai 2. asteen koulutuksesta huolimatta siitä, millä virkanimikkeellä he

organisaatiossaan työskentelevät (Kirjastopoliittisen ohjelman työryhmä 2001, 153).

Räättälöidyllä kulttuuripalvelulla tarkoitetaan tietyn asiakasryhmän erityistarpeet huomioonottaen suunniteltu kulttuuripalvelua. Tässä työssä käsitteellä viitataan niihin uudenlaisiin keinoihin, joilla kirjaston kotipalvelu voi avata kirjastokokoelmien sisältöjä asiakkaille, jotka eivät enää itse pysty lukemaan, eivätkä näin ollen hyödy kotipalvelusta sen perinteisessä muodossa. (Kivi 19.4.2010.)

Hyvinvointi on ihmisen fyysistä, psyykkistä, emotionaalista ja sosiaalista hyvää oloa. Se on tasapainoinen kokonaisuus, joka ympäröi yksilöä. Hyvinvoinnin keskeisiä elementtejä ovat muun muassa terveys, toimintakyky, toimeentulo, elinympäristö, ihmissuhteet ja ympäröivän peruskulttuurin turvallisuus. Hyvinvoinnin käsite on henkilökohtainen ja tarkoittaa eri ihmisille erilaisia asioita elämänkaaren eri vaiheissa. Osa hyvinvoinnin tasoista on subjektiivisesti mitattavissa, osa ainoastaan objektiivisesti koettavissa ja määriteltävissä. Hyvinvointiin vaikuttavat ihmisen itsensä lisäksi myös hänen läheisensä, palvelujärjestelmän toimivuus sekä yhteiskuntapoliittiset päätökset. (Liikanen 2010, 37.)

2 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET JA

TAUSTAMATERIAALI

Kirjastojen kotipalvelutoiminta ja hakeutuva kirjastotyö ovat aiheita, joita ei ole vielä paljoa tutkittu. Yleensä aihepiiriä käsiteltäessä viitataan vuonna 1980 ilmestyneeseen laitospolitiikan oppaaseen sekä Suomen kirjastoseuran vuonna 1987 julkaisemaan kirjaan *Kirjastoa kaikilleko?* Viime vuosina hakeutuvan kirjastotyön tarpeeseen on kuitenkin herätty, ja aiheesta on saatu

myös uudempia julkaisuja. Lisäksi viime vuosikymmenten aikana on tehty jonkin verran aiheeseen liittyviä opinnäytetöitä.

Koska tämä tutkimus käsittelee kirjaston kotipalvelua kulttuurillisen hyvinvoinnin näkökulmasta, on tausta-aineistona käytetty myös sosiaalialan julkaisuja. Tässä luvussa esitellään muutama uusimmista tutkimuksen aiheeseen liittyvistä teksteistä, joita on käytetty materiaalina työtä tehtäessä.

2.1 Käsikirja kirjaston kotipalvelusta

Leena Laakson vuonna 2010 ilmestynyt *Kirjaston kotipalvelutoiminta* on ensimmäinen Suomessa ilmestynyt julkaisu, joka käsittelee ainoastaan kirjaston kotipalvelua. Kirja antaa kokonaiskuvan kotipalvelun ominaispiirteistä ja tarjoaa selkeitä ohjeita toiminnan aloittamiseen. Käsiteltyjä käytännön seikkoja ovat muun muassa aineisto, kuljetukset, materiaalit ja työvälineet.

Kirjan tiedot perustuvat Suomen Kirjastoseuran vuosina 2000 ja 2008 tekemiin kyselyihin, joissa kartoitettiin kotipalvelutoiminnan tilaa ja kehittymistä Suomen julkisissa kirjastoissa (Laakso 2010, 7-8). Tutkimustuloksia ei esitellä keskitetysti, vaan ne kulkevat mukana koko tekstin ajan. Kirjoittaja käyttää niitä esimerkkeinä ja perusteluina kirjoittaessaan kotipalvelusta eri näkökulmista.

Oppaassa kerrotaan, mitä kirjaston kotipalvelutoiminta on ja millainen historia sillä on Suomessa. Kirjoittaja esittelee kotipalvelun asiakasryhmät ja kirjoittaa kotipalvelun käynnistämisestä kirjastossa, jossa vastaavaa toimintaa ei ole aiemmin ollut. Hän myös pohtii kotipalvelun markkinointia, jonka toteaa olevan hyvin kaksijakoista. ”Toisaalta ongelmana on tavoittaa ne asiakkaat, jotka todella palvelusta hyötyvät, ja toisaalta pelko siitä, ettei kirjasto pysty resursseillaan palvelemaan kaikkia kotipalvelua haluavia asiakkaita” (Laakso 2010, 19).

Laakson (2010, 22) mukaan kunnat ja näiden kirjastot voidaan jakaa kolmeen ryhmään kotipalveluasiakkaidensa määrän perusteella. Kunnassa on joko suuri,

keskimääräinen tai pieni määrä kotipalveluasiakkaita. Pienen määrän kunniksi lasketaan ne, joissa kirjastolla on alle 11 kotipalveluasiakasta. Kirjastoseuran kyselyn mukaan vuonna 2008 tämän tason toimintaa oli 34 kunnassa. Keskimääräiseen ryhmään kunta kuuluu, mikäli kotipalveluasiakkaita on 11 - 40. Vuonna 2008 tällaisia kuntia oli 24. Suuren asiakasmäärän kunnassa on yli 40 kotipalveluasiakasta, ja vuonna 2008 tällaisia toimijoita löytyi 8. Eniten kotipalveluasiakkaita on Helsingin kaupunginkirjastolla, jonka kotipalveluyksikkö palvelee noin 300:a henkilöä.

2.2 Ohjeita kirjastopalveluiden järjestämiseksi dementiapotilaille

Guidelines for Library Services to Persons with Dementia on IFLAn (International Federation of Library Associations and Institutions) vuonna 2007 ilmestynyt julkaisu, jossa käsitellään dementiapotilaille tarjottavien kirjastopalveluiden järjestämistä erityispiirteineen. Julkaisu esittää tyhjentävästi dementian määritelmän, etenemisen ja historian. Tekstin tärkein tehtävä on kasvattaa tietoisuutta siitä, kuinka kirjaston tarjoamat palvelut voivat auttaa virkistämään dementiapotilaan muistia ja samalla tarjota mielihyvää ja viihdykettä. Julkaisu tarjoaa suosituksia ja käytännön ohjeita kirjastohenkilökunnalle, jolla on asiakkanaan dementiapotilaita.

Maailman väestö ikääntyy. Tällä hetkellä maailmassa arvellaan olevan 24 miljoonaa dementiaa sairastavaa ihmistä. Hoitohenkilökunnan kokemus on todistanut, että vielä keskitason dementiaa sairastavat henkilöt voivat hyötyä lukemisesta ja uuden tiedon saamisesta, sillä nämä virkistävät tiettyjä aivotoimintoja. Tähän mennessä kirjastot eivät kuitenkaan ole olleet paljoa kosketuksissa dementoituneiden hoitotyöhön, sillä hoidoissa on usein painotettu fyysistä huolenpitoa henkisen virkistuksen sijaan. (Mortensen & Nielsen 2007, 4-7.)

Useimmilla julkisilla kirjastoilla ei ole palveluita, jotka olisi suunnattu erityisesti dementoituneille ihmisille, vaikka kirjastopalveluiden tulisikin tavoittaa kaikki

ihmiset heidän iästään, taustastaan ja terveydentilastaan riippumatta. Hyvä tahto ja yleissivistys eivät kuitenkaan riitä palveluiden suunnittelemiseen dementiapotilaille, vaan tarkka tieto dementiasta on olennaista. (Mortensen & Nielsen 2007, 7.)

Julkaisu listaa yksinkertaisia käytännön ohjeita dementiapotilaiden kanssa asioimiseen ja selventää sitä, millaisesta materiaalista dementikot eniten hyötyvät. Kirjoittajat listaavat eri malleja dementikoille suunnattujen kirjastopalveluiden toteuttamiseksi. Teksti käsittelee myös kirjaston kotipalvelun ja laitospalveluiden tärkeyttä dementiapotilaille. Yhteistyön merkitystä korostetaan: hoitohenkilökunnan ja omaisten kanssa tulisi keskustella juuri oikeanlaisten palveluiden tarjonnan varmistamiseksi. Myös asiakas tulisi tavata henkilökohtaisesti ainakin asiakassuhteen alussa, jotta hänen terveydentilastaan ja tarpeistaan saataisiin mahdollisimman tarkka kuva. (Mortensen & Nielsen 2007, 8-12.)

Suomessa kirjaston kotipalvelu palvelee montaa dementoitunutta vanhusta, mutta usein toimintaa ei kuitenkaan ole suunniteltu heidän ehdoillaan. Kirjaston henkilökunnalla on harvoin terveydenhoitoalan koulutusta, ja he joutuvat kohtaamaan huonokuntoisia ihmisiä ainoastaan kokemuksen tarjoamalla osaamisella varustettuina. Kotipalvelussa työskentelevät kirjastoammattilaiset ovat useimmiten tottuneet kohtaamaan huonokuntoisia ihmisiä ja työskentelemään erilaisten asiakkaiden kanssa. Virikkeellistä kirjastotuntia Tampereella pitäneet Laurila ja Rautiainen totesivat haastattelussa, että pitkästä työkokemuksesta vanhojen ihmisten kanssa oli esiintymistä ajatellen paljon hyötyä. ”Osattiin olla eikä hätkähdetty mistään” (Laurila & Rautiainen, 14.6.2010).

2.3 Toimintaehdotuksia terveyden edistämiseksi kulttuurin ja taiteen keinoin

Hanna-Liisa Liikasen kirjoittama *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia* on Opetusministeriön julkaisu vuodelta 2010. Se on kulttuurin

hyvinvointivaikutuksiin keskittyvä toimintaohjelmaehdotus, joka laadittiin osaksi hallituksen terveyden edistämisen liittyvää politiikkaohjelmaa. Liikanen kutsuttiin selvittäjäksi kulttuuri- ja urheiluministeri Stefan Wallinin toimesta, ja hänellä oli apunaan kolmetoistahenkinen asiantuntijaryhmä.

Toimintaohjelman tavoitteena on hyvinvoinnin edistäminen taiteen ja kulttuurin keinoin, sekä osallisuuden lisääminen niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnankin tasolla. Raportissa Liikanen (2010, 10 – 21) esittää yhteensä 18 toimenpide-ehdotusta, joiden avulla edellä mainittuihin tavoitteisiin voidaan pyrkiä. Ehdotukset on jaoteltu viiteen kategoriaan aihepiiriensä perusteella. Jokaisen ehdotuksen yhteyteen on merkitty vastuutaho, joka ehdotuksen toteuttamisesta huolehtisi. Lisäksi on määritelty aikataulu, jonka mukaisesti ehdotus voitaisiin laittaa käytäntöön. Joitakin esimerkkejä toimintaehdotuksista ovat muun muassa seuraavat:

Toimenpide-ehdotus 5:

Kunnissa asetetaan strategisia tavoitteita terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi myös kulttuurin ja taiteen keinoin ja tavoitteet kirjataan osaksi kuntien strategioita.

Toimenpide-ehdotus 7:

Tuetaan kulttuurin, luovien alojen ja hyvinvointialojen yhteisen yritystoiminnan ja palvelukonseptien kehittämistä.

Toimenpide-ehdotus 11:

Sosiaali- ja terveystalvveluiden piirissä olevan asiakkaan kulttuuritarpeet, yksilölliset toiveet ja toteutus kirjataan asiakkaan/potilaan hoito- ja palvelusuunnitelmaan.

Toimenpide-ehdotus 14:

Perustetaan kulttuurin ja hyvinvoinnin professuuri ja valtakunnallinen tutkijakoulu.

Toimintaehdotusten ohella julkaisu sisältää taustamuistion, joka käsittelee muun muassa ohjelmatyön lähtökohtia, kulttuurin ja hyvinvoinnin lähentymisen taustaa, yleisiä käsitteitä, hyviä toimintamalleja sekä aiheeseen liittyvän tutkimuksen nykytilaa. (Liikanen 2010, 3.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimusongelmat

Tutkimusongelma on aihepiiristä johdettu pääongelma, johon tutkimuksella haetaan vastausta. Tutkimusongelma on yleisluontoinen asia, pulma tai ongelma, jonka selvittämiseen tehty tutkimus tähtää. (Vilka 2009, 184.)

Tämä opinnäytetyö on tapaustutkimus, joka selvittää yhden kirjaston koti- ja laitospalveluosaston uusia toimintatapoja. Tutkimuksen tarkoitus on pohtia myös sitä, miten tällaiseen toimintaan suhtaudutaan muualla, ja miten sitä voisi soveltaa sopimaan muihin kirjastoihin. Kokonaisuudessaan tutkimus esittää yhden vastauksen kysymykseen siitä, miten kirjastojen kotipalvelua tulisi tulevaisuudessa kehittää vastaamaan muuttuneita tarpeita.

Opinnäytetyö on myös kehittämistyö. Sen tarkoituksena on paitsi hakea vastauksia, myös pyrkiä aiheenaan olevan toiminnan arvioimiseen ja kehittämiseen. Tätä opinnäytettä tehtäessä tarkoituksena oli, että tekstiä voisivat tulevaisuudessa hyödyntää sellaiset kirjastot, jotka vasta suunnittelevat kotipalvelunsa kehittämistä ja räätälöityjen kulttuuripalvelujen tarjoamista.

3.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusongelman käsittelytavaksi on valittu tapaustutkimus, joka on perusteellinen ja tarkkapiirteinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Tämän tutkimustavan lähtökohtana on kerätä mahdollisimman monipuolinen aineisto

tutkittavan osaston toiminnasta ja kuvata kohde seikkaperäisesti. Tapaustutkimus ei kuitenkaan ole niinkään metodi, vaan tutkimusstrategia. Sen valitseminen ei siis rajoita menetelmävalintoja, käytettävissä ovat sekä kvantitatiiviset että kvalitatiiviset tutkimusmenetelmät. (Laine ym. 2007, 9 - 10.) Tämä tutkimus on laadultaan täysin kvalitatiivinen.

Tapaustutkimuksen valinta on perusteltua, sillä kaikki lähtee liikkeelle yhden tietyn tahon, Tampereen kaupunginkirjaston koti- ja laitospalveluiden, toteuttamasta toiminnasta. Suuri osa tutkimusta oli selvittää, millaista toiminta Tampereella on, miksi uusien kulttuuripalvelujen kehittämiseen on ryhdytty ja millaisena työntekijät ovat uudet palvelumuodot kokeneet. Jotta toiminnasta saataisiin mahdollisimman laaja kuva, oli käytettävä erilaisia tiedonkeruumenetelmiä. Aluksi keskityttiin aikaisemmin kirjoitetun aineiston keräämiseen, tutkimiseen ja analysointiin. Uutta tietoa hankittaessa tutkimusmenetelminä käytettiin puolistrukturoitua haastattelua, havainnointia ja pienimuotoista kyselyä.

Käytetyin tiedonkeruumenetelmä oli puolistrukturoitu haastattelu, jota usein kutsutaan myös teemahaastatteluksi. Menetelmän mukaisesti jokaisessa haastattelussa käytiin läpi tietyt, ennalta määritellyt teemat. (Vilka 2009, 100-101). Käsittelyjärjestys ja tarkentavat kysymykset kuitenkin vaihtelivat. Haastattelurunko käsitteli muun muassa kartoitettavan projektin toimintaideaa, käytännön toteutusta ja sovellettavuutta (liite 1).

Puolistrukturoitu haastattelu valikoitui menetelmäksi siksi, että tutkittava alue oli laaja ja jokaisen haastateltavan rooli toiminnassa erilainen. Olisi ollut mahdotonta toteuttaa lomakehaastattelu, jonka kysymykset olisivat olleet mielekkäitä ja relevantteja kaikille toimijoille. Täysin avoin, keskustelua muistuttava haastattelu taas olisi voinut johtaa aiheesta eksymiseen. Tällöin vastaukset eivät olisi olleet vertailukelpoisia keskenään ja jokin tärkeä aihealue olisi saattanut jäädä kokonaan käsittelemättä. Puolistrukturoidun haastattelun käyttö mahdollisti sen, että kaikista aihealueista saatiin edes jonkin verran

materiaalia. Samalla aiheiden syventäminen ja vastausten tarkentaminen tarpeen mukaan olivat mahdollisia.

Haastatteluja täydentämään valittiin tarkkaileva havainnointi. Tutkija seurasi kulttuuritapahtumia ja teki muistiinpanoja vastaamalla etukäteen tehdyn havainnointilomakkeen kysymyksiin (liite 2). Hän ei kuitenkaan osallistunut tapahtumaan itse eikä ollut vuorovaikutuksessa havainnoitavien kanssa, kuten esimerkiksi osallistuvassa havainnoinnissa (Vilkkä 2009, 120). Havainnoinnin tavoitteena oli saada käytännön kosketus toimintaan ja näkemys siitä, miten haastatteluissa käsitellyt kulttuuripalvelut toimivat käytännössä. Samalla kerättiin havaintoja asiakkaiden suhtautumisesta heille suunnattuihin palveluihin.

Tutkimuksen loppuvaiheessa käytettiin apuna kyselyä. Kyselyn tarkoituksena oli saada tietoa muiden kirjastojen suhtautumisesta Tampereella toteutettuihin palveluihin ja selvittää, koetaanko palvelut soveltamiskelpoisiksi. Sähköpostilla toteutettava kysely oli hyvä vaihtoehto haastattelulle ajanpuutteen ja pitkien maantieteellisten välimatkojen vuoksi. Kyselylomake sisälsi ainoastaan avoimia kysymyksiä. Tyhjentävien monivalintakysymysten muotoilu aineistosta olisi ollut hankalaa siksi että kyselyllä pyrittiin kartoittamaan kokemuksia. Niiden ilmaiseminen monivalintakysymysten avulla olisi rajoitettua, ja saattaisi näin sulkea jotkin näkemykset kokonaan pois.

3.3 Aineistonhankinta

Suurin osa aineistosta kerättiin haastattelemalla Tampereen kaupunginkirjaston koti- ja laitospalveluosaston työntekijöitä ja eri projekteissa mukana olleita henkilöitä. Enemmistö haastatelluista oli kirjastoammattilaisia, mutta mukana oli myös yksi vapaaehtoinen lukija ja Ikäihmisten Kulttuurikaaren edustaja. Haastateltavina oli yhteensä yhdeksän henkilöä, ja kaikki haastattelut toteutettiin Tampereella kesäkuun 2010 alussa. Osa haastatteluista tehtiin

yksilöhaastatteluina, osa pienissä ryhmissä. Mikäli samaa projektia oli ollut toteuttamassa moni henkilö, heitä haastateltiin yhtäaikaisesti.

Havainnointia tehtiin kahdessa erilaisessa kulttuuritapahtumassa, joista toinen oli ääneenlukutilaisuus ja toinen yhteislaulukonsertti. Molemmat havainnointikerrat tapahtuivat kesäkuussa 2010 Tampereella.

Kysely toteutettiin sähköpostitse loka-marraskuussa 2010. Kommentoitava teksti (ks. luku 5), saatekirje (liite 3) ja kyselylomake (liite 4) lähetettiin kolmelle kirjastoammattilaiselle, joista kaksi vastasi.

3.4 Aineiston analyysi

Aineistoa analysoitiin koko tutkimusprosessin ajan. Haastattelujen ja havainnointikertojen jälkeen muistiinpanot käytiin läpi ja niihin syvennyttiin. Saatuun materiaaliin tutustuttiin ja sitä tulkittiin. Samanaikaisesti tutustuttiin aiheesta aiemmin kirjoitettuun aineistoon ja valittiin taustamateriaaliksi sopivat dokumentit. Kerätyistä aineistosta tehtiin kokonaisanalyysi tutkimusprosessin loppupuolella, loka-marraskuun aikana. Tällöin sisällönanalyysin toteutustapoina käytettiin muun muassa teemoittelua, tulkintaa, säännönmukaisuuksien etsimistä ja yhteyksien tarkastelua.

4 KOTIPALVELU JA KULTTUURIN TARVE

4.1 Kirjaston kotipalvelu

Kirjastojen kotipalvelutoiminta sai alkunsa vuonna 1941 Yhdysvalloissa Clevelandin yleisessä kirjastossa. Toisen maailmansodan jälkeen palvelu rantautui Eurooppaan, ja toimintaidea kulkeutui Englannin ja Ruotsin kautta

myös Suomeen. Suomessa kotipalvelua alkoi ensimmäisenä tarjota Keravan kauppalankirjasto, joka aloitti toiminnan vuonna 1961. (Laakso 2010, 9.)

Kotipalvelusuhteen alkaessa asiakkaasta tehdään asiakasprofiili, johon merkitään lukumieltymykset ja käytännön asiat, kuten aineiston toimitusväli ja asiakkaan henkilötiedot (Kivi 19.4.2010). Asiakassuhteen luomisen kannalta olisi ensiarvoisen tärkeää, että kirjastoammattilainen saisi tavata asiakkaan ensimmäisellä kerralla kiireettömästi tämän kotiympäristössä, vaikka kirjälähetysten myöhemmin toimittaisikin paikalle esimerkiksi omainen tai kilpailutettu kuljetuspalvelu. Mikäli asiakkaan kirjojen kokoamisesta huolehtiva kirjastoammattilainen ei itse toimita kirjoja perille, hän pitää yhteyttä asiakkaaseen puhelimitse. (Laakso 2010, 18 - 25.)

Suomessa kirjaston kotipalveluasiakkaat ovat pääsääntöisesti vanhuksia, jotka asuvat joko omissa kodeissaan tai erilaisissa tuetun asumisen yksiköissä. Kotipalvelu mielletään täällä nimenomaan vanhusten palveluksi, eikä se ole tavoittanut esimerkiksi nuoria vammaisia. Poikkeuksen muodostavat mielenterveyspotilaat, joita on kotipalveluasiakkaina kaikenikäisiä. (Laakso 2010, 21.)

Laakson (2010, 11) mukaan Joensuussa ja Raisiossa tehtyjen haastattelujen perusteella kotipalveluasiakkaat odottavat henkilökunnalta kirjastoalan koulutusta, kykyä esitellä aineistoa, sisältöjen tuntemusta, pirteyttä, luotettavuutta ja ystävällisyyttä. Tärkeäksi koettiin myös se, ettei henkilökunta vaihtuisi usein.

Kotipalvelun asema on monessa kirjastossa hankala, eikä sen ylläpitämiseen ole yleensä tarpeeksi resursseja. Kotipalvelutoiminta ei näy julkisuudessa, eikä sillä tehdä suuria lainauslukuja, jotka ovat kirjastojen saaman rahoituksen kannalta tärkeitä. Lisäksi kotipalvelun laina on kallias suhteessa tavalliseen lainaustoimintaan. Kirjasto on kuitenkin peruspalvelu aina ja kaikille, eikä kotipalvelun tärkeintä ulottuvuutta voidakaan mitata rahassa. Kotipalvelu tuottaa

asiakkaalle elämyksen, joka tuo mielekkyyttä hänen elämäänsä. (Laakso 2010, 48.)

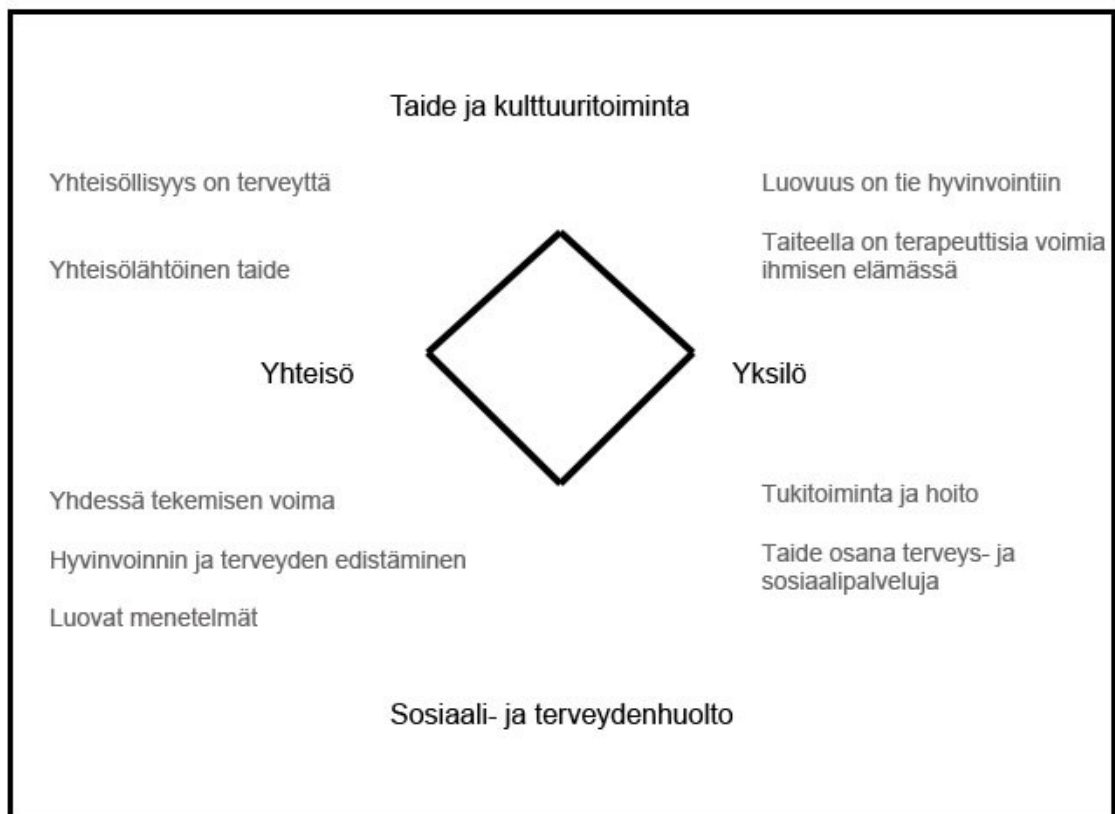
Kotipalvelun ja muun hakeutuvan kirjastotyön tarpeellisuuteen ja toimintamuotoihin on viime vuosina alettu kiinnittää enemmän huomiota. Hyvänä esimerkkinä kotipalvelun kehittämisestä voidaan pitää Tampereen kaupunginkirjaston koti- ja laitospalveluosaston luomia räätälöityjä kulttuuripalveluja.

4.2 Kulttuuri osana hyvinvointia

Monissa tutkimuksissa on todettu, että kulttuuriharrastukset ja niihin liittyvä yhteisöllisyys lisäävät koettua terveyttä. Suomessa Pohjanmaan rannikolla asiaa alettiin tutkia, kun huomattiin terveystilastojen osoittavan, että alueen ruotsinkielinen väestö siirtyy työkyvyttömyys-, työttömyys- tai varhaiseläkkeelle huomattavasti suomenkielistä väestöä myöhemmin. Alueen ruotsinkielinen väestö myös elää pidempään: miehet 8,7 ja naiset 4,8 vuotta suomenkielistä väestöä kauemmin. Terveysteen vaikuttavia elintapoja kuvaavat mittarit tai sosiaaliset taustamuuttujat eivät selitä eroa. Tutkijat esittävät selitykseksi ruotsinkielisten rikkaampaa sosiaalista pääomaa, kulttuuriharrastusten suurempaa määrää ja yhteisöllisyyden suurempaa merkitystä. (Liikanen 2003, 56).

Kulttuurin terveysvaikutuksista on kuitenkin monia näkemyksiä, eivätkä kaikki tutkijat ole päätyneet samaan lopputulokseen. Cecilia von Otterin tutkimuksista (Liikasen 2010 mukaan) ilmenee, että kulttuurin ja terveyden välinen yhteys ei ole selkeä. Hänen mukaansa voi olla mahdollista, että hyvä terveys onkin edellytys rikkaalle kulttuurielämälle, eikä toisinpäin. On vaikea erottaa, mikä on syytä ja mikä seurausta. Sen sijaan, että kulttuuriaktiiviteetteihin osallistumisen perusteella voitaisiin määritellä henkilön terveystilanne, voikin olla, että harrastetut kulttuuriaktiiviteetit sopeutetaan senhetkiseen terveystilanteeseen. (Liikanen 2010, 59.)

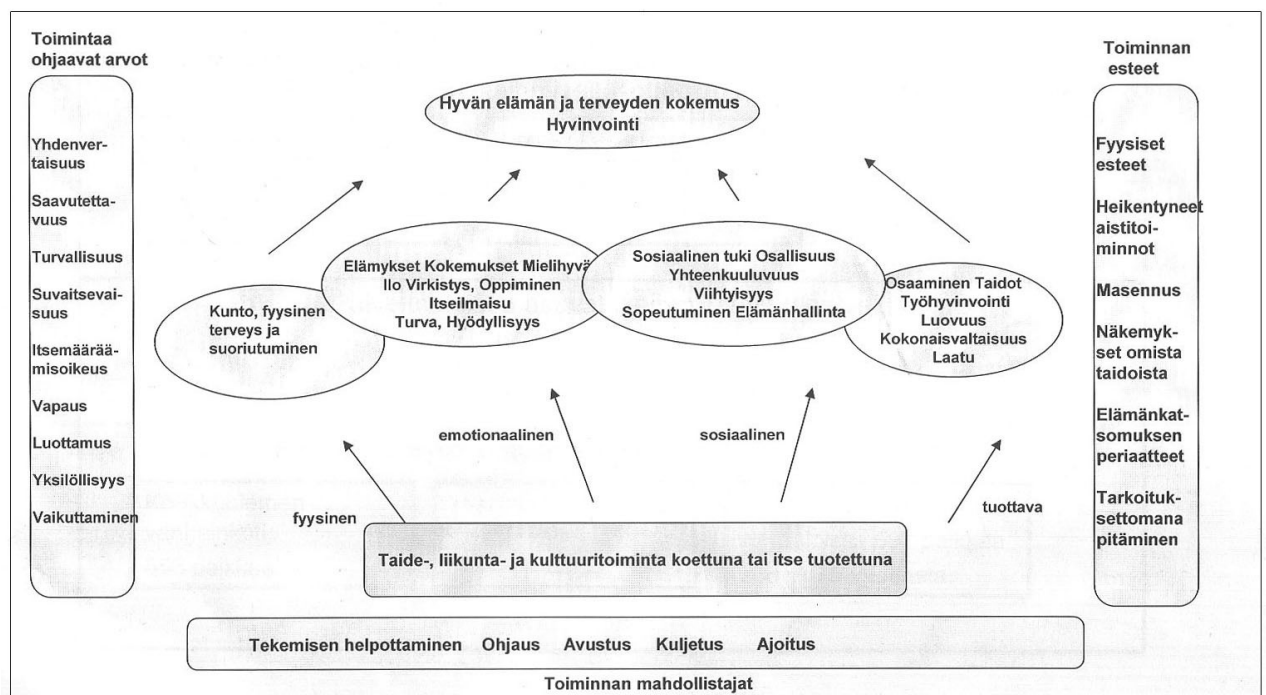
Voidaan kuitenkin kysyä, onko varmuus kulttuurin vaikutuksesta fyysiseen terveyteen oleellista. Kulttuuri virkistää harrastajaansa ja tuo tämän elämään vaihtelua. Se näin ollen lisää koettua terveyttä, ja virkeä mieli on usein yhteydessä myös fyysiseen vireyteen. Kuviossa 1 esitetty ”kulttuurin ja hyvinvoinnin timantti” linjaa mahdollisia yhteyksiä kulttuuritoiminnan ja yksilön hyvinvoinnin välillä.

Kuvio 1. Kulttuurin ja hyvinvoinnin timantti (Clift ym. 2009, Liikasen 2010 mukaan)

Taiteen keinoin voidaan vahvistaa ystävyyttä ja yhteisöjä sekä ehkäistä syrjäytymistä. Kulttuuriharrastus tuo yksilön elämään päämäärätietoisuutta ja vaihtelevuutta. (Liikanen 2003, 57). Taiteen ja kulttuurin avulla voidaan myös luoda miellyttävämpi elinympäristö ja lisätä arjen elämyksiä (Tampereen kaupungin hyvinvointipalvelut 2008, 4). Tässä mielessä taiteen ja kulttuurin merkitys on suuri erityisesti laitoshoidossa eläville ihmisille. Kulttuuripalveluiden

avulla voidaan paitsi virkistää, myös ehkäistä laitostumista. Osallistuminen mielekkääseen harrastustoimintaan tukee elämän normaaliutta ja tuo sisältöä arkipäivään. Tämä taas voi osaltaan lievittää ahdistuneisuutta ja masentuneisuutta. (Kaurahalme 2010, 12.) Taide on myös itseilmaisun muoto ja kommunikaation väline. Se toimii siltana henkilökunnan ja asiakkaan välillä erityisesti sellaisissa tilanteissa, kun suora dialogi ei onnistu (Liikanen 2010, 70). Kuviossa 2 tarkastellaan kulttuuritoiminnan yhteyksiä ikäihmisen hyvinvointiin hoivatyön näkökulmasta.

Kuvio 2. Kulttuuritoiminnan yhteyksistä ikäihmisen hyvinvointiin ja hoivatyöhön (Willberg 2009)

Vuonna 2005 Vanhustyön keskusliitto teki selvityksen keskusliittoon kuuluvien palvelu- ja hoitokotien kulttuuritoiminnasta. Kyselyyn osallistui 300 tahoja, ja vastaukset osoittivat, että kulttuurilähtöistä toimintaa oli kaikissa näissä yksiköissä ainakin jossain muodossa vuoden aikana. Yleisimpiä kulttuuritoiminnan muotoja olivat musiikki (90 %), taiteilijavierailut (82 %), kulttuuriretket (66 %) sekä kirjallisuus (65 %). (Liikanen 2010, 69.)

Nykyisen laitoshoidon haasteena on, että tuetun asumisen piiriin siirrytään yhä iäkkäämpinä. Kotona asumista tuetaan mahdollisimman pitkään, joten kun ihminen saapuu laitoshoittoon, hän on usein toimintakyvyltään heikkokuntoinen. Vanhainkoti on siellä asuvien koti, ja kotiin kuuluvat monipuoliset ja kaikki elämänaalueet kattavat toiminnot. Näiden joukossa myös kulttuurinen virkistystoiminta (Kaurahalme 2010, 1.)

Kulttuuritoiminnan kytkeminen osaksi tavoitteellista hyvinvointi- ja terveystyötä on toteutunut Suomessa toistaiseksi vain osittain. Esimerkkejä onnistumisista löytyy, mutta kyseessä ovat usein lyhytaikaiset projektit. Positiivista kuitenkin on, että tarve löytää uusia, kulttuuriin liittyviä sosiaali- ja hoitotyön menetelmiä on selkeästi tiedostettu. (Liikanen 2010, 38.) Terveys- ja kulttuurialojen toimijoiden välinen yhteistyö on tehokas keino lisätä resursseja ja vauhdittaa suunnittelua.

4.3 Esimerkkejä yhteistyöstä

4.3.1 Hyvinvointiverkosto

Hyvinvointiverkosto on Tampereella toimiva epävirallinen elin, jonka kutsui kokoon ikäihmisten päivätoiminnan päällikkö. Verkostossa ovat mukana päivätoiminnan edustajien lisäksi muun muassa kulttuuri- ja liikuntapalveluiden, museoiden ja kirjaston edustajat. Hyvinvointiverkoston tarkoitus on löytää yhteistyön keinoja kulttuuripalveluiden tarjoamiseksi ikäihmisille. Kaikilla hyvinvointiverkostossa mukana olevilla on sama kohderyhmä, mutta sen jokainen jäsen tarkastelee ryhmää omasta näkökulmastaan. (Kivi 3.6.2010).

Esimerkkinä hyvinvointiverkoston yhteistyöstä voidaan pitää Kiina-vuotta, jota Tampereella vietettiin vuonna 2007. Tällöin Tampereen museoissa järjestettiin laajat Kiina-aiheiset näyttelyt. Hyvinvointiverkostossa alettiin pohtia, miten teemaan liittyen voisi ilahduttaa niitä ihmisiä, jotka eivät itse pääse museoihin. Kokoelmista lainattiin päiväkeskuksiin näytille taide-esineitä, fysioterapeutit

ohjasivat kiinalaista aamuvoimistelua ja päiväkeskuksissa kokattiin yhdessä kiinalaista ruokaa. Kirjastosta lähetettiin päiväkeskuksille Kiina-aiheisia teemakasseja, jotka sisälsivät aiheeseen liittyviä kirjoja, musiikkia, elokuvia ja niin edelleen. Kiina-aiheinen teemakassi oli lajinsa ensimmäinen, tämän jälkeen eri aiheiden ympärille kerättyjä teemakasseja on koottu ja lähetetty yhteisöasiakkaille lukuisia. (Kivi 11.11.2010.)

Tampereen kaupunginkirjaston Koti- ja laitospalveluosaston osastonjohtajan Riitta-Liisa Kiven mukaan verkostoituminen on myös kirjastoammattilaisten kannalta tärkeää. Yhteistyö muiden kulttuuritoimijoiden kanssa on antanut paljon uusia ideoita ja rohkeutta lähteä kokeilemaan erilaisia toimintamuotoja. Ikäihmisille räätälöidyt kulttuuripalvelut ovat ilmiö, joka on Kiven mukaan alkanut versoa ympäri Suomea.

Ikäihmisiin palvelujen kehittäminen on arvovalinta kirjastopäättäjille. Laitosten huonokuntoisia, lukemaan kykenemättömiä ikäihmisiä ei Kiven mukaan saa unohtaa, vaikka kirjastot nyt ovatkin heräämässä kehittämään kotipalvelua. Tähän tarpeeseen tutustuminen tarjoaa myös kirjastoammattilaisille mahdollisuuden kokeilla ja kehittää uusia, hyvinvointia lisääviä toimintatapoja ja palvelumuotoja. (Kivi 3.6.2010.)

4.3.2 Ikäihmisten kulttuurikaari

Ikäihmisten kulttuurikaari on Tampereen kaupungin projekti, joka tähtää ikäihmisten terveyden ja hyvinvoinnin parantamiseen kulttuurin ja liikunnan keinoin. Se on osa Väli-Suomen Ikäkaste -hanketta. Projektin tavoitteena on kytkeä kulttuuritoiminta tiiviiksi osaksi vanhusten hoitotyötä ja kuntoutusta. (Willberg, 2010, 1.)

Ikäihmisten kulttuurikaari haluaa rikastaa laitoksissa asuvien vanhusten arkea tarjoamalla kokemuksia ja elämyksiä. Samalla projektissa selvitetään, millainen taide- ja kulttuuritoiminta toimisi erityisesti hoitolaitoksissa ja miten se saataisiin

ulotettua kaupungin kaikkiin toimintayksiköihin. Toinen tärkeä tavoite on saada hoitohenkilökunnan kulttuuriosaaminen käyttöön entistä paremmin. Projekti korostaa sosiaali- ja terveystalveluiden, sekä kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluiden yhteistyötä. Keskeistä on hoitolaitosten asiantuntemuksen hyödyntäminen. Projektin toimiaika on 1.6.2009 - 31.10.2011. (Willberg, 2010, 1).

Ikäihmisten Kulttuurikaari on tehnyt yhteistyötä Tampereen kaupunginkirjaston koti- ja laitospalveluosaston kanssa muun muassa rahoittamalla Sävel kantaa runoa - ohjelmaa ja kotipalvelun laajennusselvityksen tekemistä, sekä tukemalla Luen sinulle -projektin jatkamista yhdessä vapaaehtoistyön keskus Mummon kammarin kanssa. (Kivi 11.11.2010.)

5 TAMPEREEN KAUPUNGINKIRJASTON KOTI- JA LAITOSPALVELUT

5.1 Organisaation tausta

5.1.1 Toiminta-ajatus

Tampereen kaupunginkirjaston Koti- ja laitospalveluosasto on yksi alansa aktiivisista kehittäjistä ja uranuurtajista Suomessa. Se on toiminut jo 50 vuoden ajan tarjoten kirjastopalveluja esimerkiksi vanhainkodeissa ja sairaaloissa. Nykyään yksikön päämaja on sijoitettu Tampereen kaupunginkirjaston pääkirjasto Metson tiloihin, ja se työllistää yhteensä kahdeksan vakituista kirjastoammattilaista. Osaston toiminnan perimmäinen tarkoitus on "kirjastonomaisin keinoin tavoittaa ihmiset, jotka eivät pääse kirjastoon" (Kivi 19.4.2010).

Tällä hetkellä Koti- ja laitospalveluosaston työ jakautuu neljään toimintalohkoon. Ensinnäkin yksikkö palvelee yksityishenkilöitä, jotka eivät korkean ikänsä tai huonon terveydentilansa vuoksi pääse enää käymään itse kirjastossa. Toiseksi asiakkaina on yhteisöjä, kuten ryhmäkoteja, vanhusten päiväkeskuksia, palvelutaloja sekä vanhainkoteja. Kolmanneksi osasto pyörittää viittä laituskirjastoa, joista kaksi sijaitsee sairaaloissa, kaksi isoissa palvelukeskuksissa ja yksi vanhainkodissa. Neljännen toimintalohkon muodostavat räätälöidyt kulttuuripalvelut.

Osastolla koetaan, että nimi ”Koti- ja laitospalvelut” on vanhentunut ja kuvaa toimintaa huonosti, eikä anna tarpeeksi selkeää kuvaa toiminnan eri puolista. Uutta nimeä mietitään parhaillaan.

5.1.2 Historiaa

Laitoskirjastotoiminta alkoi aikoinaan Tampereen kaupungin sotasairaaloista, joihin kaupunginkirjasto elokuusta 1941 syyskuuhun 1945 järjesti siirtokokoelmia potilaiden viihdyttämiseksi (Kirvesoja 2009, 7). Vuonna 1956 Suomen kirjastoseura teki aloitteen keskuskirjastojen perustamiseksi keuhkotautiparantoloita varten. Tämä vauhditti laitoskirjastotyön suunnittelua myös Tampereella. Keuhkotautiparantolan ylilääkäri Hamarainen ei kannattanut keskuskirjaston perustamista, mutta ehdotti Kaupin kirjaston alistamista kaupunginkirjaston alaosastoksi. Ehdotus johti keskustelun ja selvitystyön aloittamiseen aiheesta. Kokouksessaan 25.11.1957 Tampereen kaupunginhallitus asetti tilapäisen toimikunnan tutkimaan ”kaupungin vanhainkotien, sairaaloiden ym. kysymykseen tulevien laitosten kirjastoammatillisen hoidon järjestämisestä” (Kirvesoja 2009, 8). Toimikunnan mietintö valmistui syksyllä 1958, ja siinä ehdotettiin kolmivaiheista toteuttamisohjelmaa laitoskirjastojen perustamisesta. Kaupunginvaltuusto hyväksyi ohjelman istunnossaan 28.1.1959. Hakuun laitettiin ensimmäinen laitoskirjastojen hoitajan virka ja hoitaja aloitti kirjakärrykerrot Koukkuniemen kunnalliskodin potilasosastoilla 1959.

1960-luvulla laitoskirjastotyö asettui uomiinsa. Sairaaloihin perustettiin laitoskirjastot, niiden hoitamiseen liittyvät virat täytettiin ja kirjastonhoidolliset käytännöt luotiin. Vuoden 1961 kirjastolaki myönsi 90 % valtionavun laitoskirjastoille, ja tämän voidaan katsoa vauhdittaneen sairaalakirjastojen perustamista (Kirvesoja 2009, 8-11). 1970-luvulla toimintaa laajennettiin myös avohoidossa olevien vanhusten ja invalidien palvelemiseen, ja näin kirjasto sai ensimmäiset kotipalveluasiakkansa. Vuoden 1971 aikana 17 liikuntakyvyttömälle tai muuten vaikeasti sairaalle asiakkaalle vietiin yhteensä 983 nidettä (Kirvesoja 2009, 23). Kotipalveluun verrattavaa toimintaa voitiin katsoa olleen Tampereella jo aiemmin, sillä kaupunginkirjasto oli toimittanut

viidelle yksityiselle vanhainkodille kirjalähetyksiä vuodesta 1965 alkaen. 1970-luvun alussa tämäkin toiminta siirtyi laitoskirjaston alaisuuteen.

1980-luvun alussa laitoskirjasto sai virallisen osastonhoitajan (myöhemmin osastonjohtaja) viran. Vuonna 1986 pääkirjasto muutti uuteen kirjastotaloon Metsoon, josta laitoskirjasto sai omat tilat. Vuosikymmenen aikana uudistettiin myös kokoelmia, aloitettiin audiovisuaalisen aineiston lainaus ja siirryttiin itsepalveluun Kaupin ja Koukkuniemen kirjastoissa.

1990-luvun alun lama koetteli myös kirjastopalveluja, sillä rahaa toimintaan saatiin aiempaa vähemmän. Laitoskirjastojen kannalta oleellisin muutos oli vuonna 1993 voimaan astunut valtionosuusjärjestelmän uudistus. Se pudotti laitoskirjastojen valtionosuuden samalle tasolle kuin muidenkin kirjastojen, ja vaikutti osaltaan laitoskirjastojen vähenemiseen. Vuosina 1992–2000 kiinteiden laitoskirjastojen määrä Suomessa laski 194:stä 99:ään. 2000-luvun aikana laitoskirjastojen määrä on edelleen vähentynyt. Tähän ovat vaikuttaneet myös sairaalakäytäntöjen muutokset, kuten lyhentyneet sairaalassaoloajat. (Kirvesoja 2009, 37.) ”Perinteisen laitoskirjastotoiminnan rinnalle tai sitä korvaamaan on tullut kirjastojen kotipalvelu, jota voidaan pitää kirjastojen vastineena sosiaali- ja terveystieteiden avohoidolle” (Kirvesoja 2009, 37).

2000-luvulla laitoskirjastot ja kirjaston kotipalvelu ovat kohdanneet muutospainetta. Painopistealueita on mietitty uudelleen ja toimintaa on tehostettu ikääntyneiden määrän lisääntyessä jatkuvasti. Ainakin Tampereella perinteisten laitoskirjastojen aika alkaa olla ohi (Kirvesoja 2009, 53). Kotipalvelun keinoin tavoitetaan yhä useampi kotona asuva, ja lisäksi osastolla on alettu suunnitella uudenlaisia, asiakkaiden tarpeiden mukaan räätälöityjä kulttuuripalveluita. ”Tarvitsemme uusia menetelmiä kirjastojen ainutlaatuisen kulttuurivarannon avaamiseen niille, jotka eivät itse jaksaa tai pysty kirjaa lukemaan”, kirjoittaa Tampereen koti- ja laitospalveluosaston osastonjohtaja Riitta-Liisa Kivi (Kirvesoja 2009, 53).

5.1.3 Toiminta käytännön tasolla

Käytännön työt osastolla on jaettu siten, että jokaisella työntekijällä on asiakkainaan tietty määrä henkilö- ja yhteisöasiakkaita. Asiakkaiden asioita hoitaa aina sama henkilö, joka valmistelee ja valitsee asiakkaalle lähetettävän kokoelman. Asiakkaan luona ei käydy henkilökohtaisesti, vaan häneen pidetään yhteyttä puhelimitse. Kirjakassi viedään henkilöasiakkaalle kerran kuussa, yhteisöasiakkaalle kahden kuukauden välein. Kuljetukset hoitaa ulkopuolinen, kilpailutuksen perusteella valittu yritys. (Kivi 19.4.2010).

Vanhainkodeissa, palvelutaloissa, ryhmäkodeissa ja muissa vastaavissa henkilökunnasta valittu kirjastovastaavana toimiva henkilö ottaa selvää asukkaiden kirjastotarpeista ja välittää tiedot kirjastolle. Joissakin laitoksissa luetaan vielä itse, mutta juuri kukaan esim. dementiakodeissa asuvista vanhuksista ei pysty enää lukemaan. Asukkaille tarkoitetun kirjastoaineiston lisäksi laitosten ja osastojen henkilökunnalle toimitetaan ns. virikekassi, jonka materiaalia (kirjoja, musiikkia, elokuvia jne.) he käyttävät järjestäessään asukkaille ohjelmaa.

Laitoskirjastoissa toimii jatkuva työnkierto, jolloin kirjastoammattilaiset vaihtavat säännöllisesti kolmen kuukauden välein laitoskirjastoa. Järjestely on ollut työntekijöiden näkökulmasta suosittu, sillä se takaa vaihtelua työnkuvaan ja apua työssä jaksamiseen. Kun kaikki työntekijät tuntevat kaikki kirjastot, on kehittämissideoiden esittäminen ja muutosten suunnitteleminen helpompaa. Työntekijät voivat myös ilman erillistä opastusta toimia toistensa sijaisina tilanteissa, joissa ulkopuolista sijaistyövoimaa ei voida palkata. Järjestely takaa työntekijöille monipuolisen kokemuksen eri toimipisteistä ja helpottaa työaikojen järjestämistä. Osastonjohtaja Riitta-Liisa Kiven mukaan työnkierto myös mahdollistaa uusien kulttuuripalveluiden kehittämisen, sillä sen avulla voidaan järjestää työntekijälle tarvittaessa lisää aikaa esimerkiksi suunnittelutyöhön. (Kivi 19.4.2010.)

5.2 Rääätälöidyt kulttuuripalvelut

Erilaisten räätälöityjen kulttuuripalveluiden tuottamisen tarve syntyi, kun huomattiin asiakaskunnan olevan erityisesti laitoksissa aiempaa huonokuntoisempaa. Tämä johtuu eliniän kohoamisesta ja kotihoidon lisääntymisestä: laitoshoidon piiriin siirrytään vasta todella huonokuntoisina. Sama ilmiö on nähtävissä koko maassa. Tilastokeskuksen vuosille 2009–2060 laatiman väestöennusteen mukaan yli 65-vuotiaiden osuus nousee nykyisestä 17 prosentista 29 prosenttiin vuoteen 2060 mennessä (Tilastokeskus 2009). Koska laitosten asukkaista monet eivät pysty enää itse lukemaan, myös laitoskirjastojen käyttö on vähentynyt. Reaktio tähän on monessa kunnassa ollut laitoskirjastojen lopettaminen. Kulttuurin ja kirjallisuuden tarve on kuitenkin olemassa, sen perinteiset tarjontamuodot eivät vain enää riitä. Tampereen kaupunginkirjaston Koti- ja laitospalveluosastolla havahduttiin tarpeeseen ja alettiin miettiä, millä uusilla tavoilla kirjastoaineiston voisi tuoda asiakkaiden luokse. Osastolla koettiin, että sisältöä on pystyttävä avaamaan myös asiakkaalle, joka ei itse enää lue. Syntyivät muun muassa ääneen lukemista sisältävä Luen sinulle -projekti, kirjavinkkauksen kaltainen Virikkeellinen kirjastotunti sekä runojen laulettavuuteen perustuva Sävel kantaa runoa -projekti.

5.2.1 Luen sinulle

Luen sinulle -projekti alkoi yhdessä Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen median laitoksen sekä neljän tamperelaisen päiväkeskuksen kanssa toteutettuna hankkeena, jonka aikana informaatiotutkimuksen opiskelijat lukivat kirjallisuutta ääneen päiväkeskusten asiakkaille ja samalla reflektoivat kokemaansa. Luetusta tarinasta keskusteltiin ja muisteltiin siihen liittyviä omia kokemuksia. Hankkeen alkuperäinen tavoite oli löytää väyliä lähelle ihmisiä ja avata samalla keskustelua. Tärkeää oli

nimenomaan vuorovaikutuksen syntyminen ja kokemusten jakaminen yli sukupolvirajojen. Samalla asiakkaille haluttiin tarjota mahdollisuus vaikuttaa palveluiden sisältöihin. Tavoitteena oli myös lisätä kirjaston yhteistyötä eri toimijoiden kanssa, tutustuttaa opiskelijoita kirjaston erilaisiin asiakasryhmiin ja pohjustaa samalla toiminnan jatkuvuutta.

Kun opiskelijoiden avulla toteutettu pilottihanke oli saatu päätökseen, toimintaa jatkettiin yhteistyössä Mummon Kammarin kanssa. Luen sinulle -projekti on koettu kirjaston puolesta hyväksi tavaksi avata sisältöjä ja tarjota kirjallisuutta asiakkaille, jotka eivät enää pysty lukemaan itse. Projekti jatkuu toistaiseksi, ja kirjastonhoitaja Tiina Holmin mukaan siinä on nähtävissä kasvun mahdollisuus (Holm 5.6.2010).

5.2.2 Virikkeellinen kirjastotunti

Virikkeellinen kirjastotunti sai alkunsa, kun osastolla pohdittiin, että vanhuksille voisi tarjota jotakin kirjavinkkauksen tapaista. Kaksi Koti- ja laitospalveluosastolla työskentelevää kirjastoammattilaista, Marjut Laurila ja Sari Rautiainen, suunnittelivat ja toteuttivat yhteensä kolmen kuukauden pituisen projektin, johon saatiin erillinen rahoitus ikäihmisten lautakunnalta. Lautakunta on yksi Tampereen kaupungin tilaaja-tuottajamallin tilaajalautakunnista, ja se vastaa ikäihmisille suunnattujen palveluiden järjestämisestä. Kirjaston perustoimintaan rahoitus saadaan sivistys- ja elämänlaatupalveluiden lautakunnalta.

Projektin aiheeksi valittiin vanha Tampere. Alueelta on kirjoitettu paljon kaupunginosahistoriikkeja, jotka ovat koti- ja laitospalveluosaston asiakkaiden keskuudessa suosittuja. Lisäksi potentiaaliseen asiakaskuntaan kuului paljon vanhoja tamperelaisia, joita aihevalinnan oletettiin kiinnostavan. Suunnittelun alkuvaiheessa työpari osallistui lyhyisiin koulutuksiin muun muassa

draamallisesta kirjavinkkauksesta, elämänkaariryhmän vetämisestä ja äänenkäytöstä. Näillä eväillä syntyi räätälöityä seniorivinkkausta sisältävä Virikkeellinen kirjastotunti. Tekijät kokivat, että perinteinen vinkkaus voisi olla vanhuksille liian raskasta, eivätkä nämä välttämättä olisi kovin kiinnostuneita kirjoista, joita eivät enää jaksaisi lukea. Tarkoitus olikin ilahduttaa ja virkistää vanhuksia. ”Ei niinkään [anneta] tietoo, kun ei ne halua sitä” (Rautiainen 14.6.2010).

Kun noin 45 minuutin pituinen ohjelma oli valmis, esiintyjät ottivat itse yhteyttä asiakkaisiin ja tarjosivat ohjelmaa. Suhtautuminen oli vielä positiivisempaa kuin he olivat odottaneet. Kolmen kuukauden aikana syksyllä 2009 esiintyjät vierailivat yhteensä 38 paikassa: palvelukodeissa, dementia kodeissa, päiväkeskuksissa ja korttelikerhoissa.

Sisällöltään Virikkeellinen kirjastotunti koostuu lyhyiden tekstinpätkien ja runojen lukemisesta, musiikkikappaleiden kuuntelusta ja omien kokemusten muistelusta. Vuorovaikutus ja keskustelu ovat tärkeitä, ja ne ovat tehneet jokaisesta kerrasta omanlaisensa. Tapahtuman lopussa on esitelty kirjaston kotipalvelua ja näkövammaisten kirjaston Celian toimintaa, mikäli on vaikuttanut siltä, että joukossa voisi olla kiinnostuneita ja tarpeeksi hyväkuntoisia käyttämään näitä palveluja.

Esiintyjien mukaan Virikkeellisen kirjastotunnin perusideana on kirjallisuuden vieminen vanhuksille. Alussa esiintyjillä oli mukanaan lista esitellyistä kirjoista, mutta siitä luovuttiin kuitenkin pian kun huomattiin, ettei kuulijoita suuremmin kiinnostanut kirjoihin tutustuminen. Myös vinkkauksen määrää ohjelmassa piti vähentää, sillä sen kuunteleminen oli vanhuksille raskasta. Esiintyjät toteavat, etteivät halunneet lähteä kovin vakavalle pohjalle (Laurila & Rautiainen, 14.6.2010). Virikkeellisen kirjastotunnin pääpaino on nimenomaan viihdyttämisessä ja virkistämisessä.

5.2.3 Sävel kantaa runoa

Sävel kantaa runoa on ikäihmisille suunnattu, runonlausuntaa ja yhteislaulua yhdistelevä esitys, ikään kuin musiikillinen vastine Virikkeelliselle kirjastotunnille. Se oli osa Tampereen ensimmäistä runokaupunkifestivaalia kesäkuussa 2010. Esiintyjinä toimivat Eeva Savolainen (laulu, piano) ja Sirpa Pohjola (laulu, lausunta). Esiintyjät kiersivät Koukkuniemen vanhainkodin eri osastoilla muutaman viikon ajan. Ohjelma oli koostettu niin, että se alkoi Kantelettaren runoista ja kansanlauluista edeten kansallistunteita nostattavien laulujen kautta nykyrunoihin. Projektissa on tehty yhteistyötä myös kirjaston eri yksiköiden välillä, sillä toinen esiintyjistä työskentelee normaalisti suuressa aluekirjastossa.

Musiikin avulla ikäihmiset pääsevät palaamaan muistoihinsa. Monet laulavat mukana tuttuja lauluja, toiset kuuntelevat mieluummin. Vanhuksilta ja henkilökunnalta saatu palaute on ollut ilahtunutta. Eeva Savolainen kertoo yhden kuulijan kerran pyytäneen ”älkää unohtako meitä” viitaten ilmeisesti siihen, että vanhainkodeissa kaivataan ulkopuolisten tahojen järjestämää ohjelmaa (Savolainen 15.6.2010).

Sävel kantaa runoa - projekti jatkuu joulun alla 2010 uudella ohjelmalla, ja sen rahoituksesta vastaa edelleen Ikäihmisten kulttuurikaari.

5.3 Tulevaisuus

Kaikki edellisessä alaluvussa esitetyt projektit ovat olleet pilotteja: uuden toimintamallin ja idean toimivuutta on testattu käytännössä. Tarkoitus kuitenkin olisi, että tämäntyyppinen toiminta jää osaksi koti- ja laitospalveluiden työtä myös pilottivaiheen päättymisen jälkeen.

Samalla koti- ja laitospalveluiden tulevaisuuteen on kiinnitetty huomiota muun muassa selvittämällä kotipalvelun laajentamismahdollisuuksia ja uudistamalla

laitoskirjastojen toimintaa. Tarkoituksena on ollut tehostaa toimintaa ja vapauttaa näin aikaa uusien kulttuuripalveluiden toteuttamiseen.

5.3.1 Kotipalvelun laajennusselvitys

Kotipalvelun laajennusselvitys oli keväällä 2010 toteutettu kahden kuukauden projekti. Sen tarkoituksena oli selvittää, olisivatko Tampereen alueen lähikirjastot halukkaita ottamaan hoitaakseen yksittäisiä kotipalveluasiakkaita tai alueensa yhteisöasiakkaita, ja miten se käytännössä tapahtuisi. Kotipalvelun hajauttaminen koettiin tarpeelliseksi paitsi asiakkaiden määrän lisääntymisen vuoksi, myös sen tähden, että se toisi Koti- ja laitospalveluosaston henkilökunnalle lisää aikaa toteuttaa aiemmin esiteltyjä uudenlaisia kulttuuripalveluita. Samalla lähikirjastot voisivat jatkaa vakioasiakkaidensa kanssa tiiviiksi muodostuneita asiakassuhteita aikaisempaa pidempään. Selvityksessä kartoitettiin myös pääkirjastojen muiden osastojen kiinnostusta kotipalveluun osallistumiseen.

Selvitys toteutettiin lähettämällä lähikirjastoille ja pääkirjaston osastoille kysely, jonka tarkoitus oli selvittää, olisivatko ne kiinnostuneita osallistumaan. Kysymykset kattoivat mm. sen, onko kyseisellä yksiköllä ennestään kotipalveluasiakkaita, olisiko heillä kiinnostusta ja mahdollisuutta ottaa sellaisia, kuinka monta asiakasta yksiköt pystyisivät hoitamaan ja miten materiaalin kuljetus heille haluttaisiin hoitaa.

Yhteensä 18 kirjastoa ja osastoa suhtautui kotipalveluasiakkaisiin positiivisesti. Kolme osastoa ei kyennyt tai halunnut ottaa kotipalveluasiakkaita. Vastanneista kahdeksan halusi asiakkaikseen ainoastaan yksityishenkilöitä, kahdeksan sekä yksityishenkilöitä että yhteisöjä.

Suurimmaksi kompastuskiveksi vastaajat kokivat materiaalin kuljetuksen kotipalveluasiakkaille. Kaikki myöntävästi vastanneet toivoivat kotipalvelun

kuljetusliikkeen hoitavan kuljetukset, mutta osa totesi voivansa tarvittaessa hoitaa kuljetukset myös itse tai yhteistyössä kotihoidon ja omaisten kanssa.

Syksyllä 2010 Koti- ja laitospalveluosaston kuljetukset järjestettiin uudelleen ja samalla päätettiin palkatun kuljetusliikkeen hoitavan kuljetuksen myös lähikirjastojen kotipalveluasiakkaille. Samaan aikaan muotoiltiin ohjeet ja käytännöt ja suunniteltiin toimintaan liittyvät lomakkeet. Kotipalvelutoimintaan mukaan lähtevien lähikirjastojen edustajille järjestettiin koulutus aiheesta. Tarkoitus oli, että laajennettu toiminta saataisiin käyntiin vuoden 2011 alussa.

5.3.2 Hatanpään sairaalan kahvilakirjasto

Kun Hatanpään sairaalaa remontoitiin, sairaalan johto tarjosi kirjastolle ajanmukaisia ja aiempaa suurempia tiloja pääaulasta, heti kahvion vierestä. Koti- ja laitospalveluissa alettiin muuton myötä pohtia, miten sairaalassa tarjottuja kirjastopalveluja voisi kehittää. Näin syntyi laitos- ja lähikirjastotoiminnan hybridi: kirjasto joka palvelee sekä sairaalan potilaita, poliklinikoilla kävijöitä, sairaalassa vierailevia omaisia että henkilökuntaa ja lähialueen asukkaita. Kirjasto on avoin kaikille, ja muille kuin potilaille siellä on käytössä samat käytösäännöt kuin muissakin lähikirjastoissa. Sairaalan potilaat sen sijaan lainaavat ilman kirjastokorttia ja myöhästymis- tai varausmaksuja, kuten laituskirjastoissa yleensä. Hybridikirjaston palvelukonsepti on todettu toimivaksi tavaksi palvella eri asiakasryhmiä samassa paikassa. Kirjasto on auki kolmena päivänä viikossa.

5.3.3 Koukkuniemen vanhainkodin kirjaston muutokset

Tampereella sijaitseva Koukkuniemen vanhainkoti on asukasmäärältään Pohjoismaiden suurin ja siellä asuu noin 800 ikäihmistä. Koti- ja laitospalveluosasto pyörittää alueella sijaitsevaa laituskirjastoa sekä toimittaa materiaalia suoraan osastoille. Kirjasto palvelee sekä vanhainkodin asukkaita, heidän omaisiaan, henkilökuntaa että vapaaehtoistyöntekijöitä. Kirjasto on aina

avoinna ja toimii itsepalveluperiaatteella. Kahtena päivänä viikossa kirjastossa päivystää kirjastoammattilainen kolme tuntia kerrallaan.

Vuoden 2008 lopussa kirjaston toimintaa alettiin uudistaa. Uudistuksen tarkoitus on ollut saada toiminta sujuvammaksi ja tehokkaammaksi. Kärkykierrot osastoilla lopetettiin, sillä ne koettiin turhauttaviksi asiakkaiden vähäisyyden vuoksi. Lainausrjestelmä vaihdettiin ajanmukaisempaan, atk-pohjaiseen versioon, ja kirjastotiloihin hankittiin itsepalveluautomaatti. Kirjastosta lähetetään nyt kullekin osastolle heidän toiveidensa mukaista materiaalia, jonka laina-aika on kahdeksan viikkoa. Osa aineistosta on kirjahyllyssä asiakkaiden lainattavana, osaa käyttää hoitohenkilökunta asukkaiden viriketoimintaan. Lisäksi henkilökunnan toiveiden mukaan tarjotaan valmiiksi räätälöityjä, tietyn aiheen ympärille kehitettyjä teemakasseja, joita he voivat käyttää avuksi viriketoimintaa suunnitellessaan. Samanlaiset teemapaketit ovat käytössä myös muussa kotipalvelutoiminnassa, esim. yhteisöasiakkaille lähetettyinä.

Näillä muutoksilla on pyritty vastaamaan asiakkaiden uudenlaisiin tarpeisiin ja samalla huolehtimaan siitä, että henkilökunnalle jäisi enemmän aikaa ja resursseja edellä mainittujen pilottiprojektien kaltaisten uusien kulttuuripalveluiden suunnitteluun ja toteutukseen. Tavoitteena on myös ollut tehdä kirjastosta helpommin tavoitettava ja lähikirjastomainen.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Tekijöiden kokemukset

Kaikki räätälöityjen kulttuuripalveluiden toteuttamisessa mukana olleet kirjastoammattilaiset kokivat esiintymisen miellyttävänä ja mielenkiintoisena. Samalla he kuitenkin totesivat esiintymisen olleen toisinaan myös raskasta ja uuvuttavaa.

Raskaaksi koettiin esimerkiksi se, ettei esiintyjä etukäteen tiennyt, millaiselle ryhmälle kulloinkin esiintyy. Kuulijat oli osattava huomioida ja heidän tarpeisiinsa mukauduttava, mutta ryhmän ollessa ennalta tuntematon ei tilanteeseen voinut mitenkään valmistua etukäteen. Esiintymisen koettiin myös vievän paljon energiaa, sillä esiintyjä on tilanteessa sataprosenttisesti läsnä. Hoitohenkilökunnan positiivinen suhtautuminen ja osallistuminen tapahtumaan yhdessä ikäihmisten kanssa koettiin erittäin tärkeäksi. Kun kuulijoiden mukana oli joku heidät tunteva ja heistä huolehtiva henkilö, esiintyjä pystyi keskittymään ainoastaan ohjelmaansa.

Esiintymisen energiaa vievästä luonteesta huolimatta kirjastoammattilaiset kuvasivat räätälöityjen kulttuuripalveluiden tuottamisen positiiviseksi kokemukseksi. Esiintyessään vanhuksille he huomasivat virkistämisen tulevan tarpeeseen, ja saivat itsekkin iloa pystyessään antamaan sitä muille. Yksi haastatelluista kuvasi esiintymistä ”uuvuttavan ihanaksi”. Kaiken kaikkiaan esiintyjät kokivat tekevänsä merkityksellistä ja tarpeellista työtä esiintyessään ikäihmisille.

Vapaaehtoisena lukijana toimintaan osallistunut henkilö koki kirjaston tuen projektin onnistumisen kannalta tärkeäksi. Hänen mukaansa olisi hyvä, että tällaisilla projekteilla olisi taustaorganisaatio, joka tarjoaisi pohjan toiminnalle sekä tukea esiintyjille. Monet esiintyjistä painottivat, kuinka tärkeää on osata suhtautua itse oikealla tavalla. ”Ei voi olla, että tän on onnistuttava täysin joka kerta”.

6.2 Kuulijoilta saatu palaute

Palautetta räätälöidyistä kulttuuripalveluista ei ole kerätty kokonaisvaltaisesti suoraan kuulijoilta. Monet esiintyjät ovat kuitenkin kirjaston pyynnöstä kirjanneet omat tunnelmansa ja yleisöltä saamansa palautteen ylös ja toimittaneet sen eteenpäin Koti- ja laitospalveluosastolle.

Eri tapahtumissa kuulijoilta saatu palaute on ollut positiivista ja kiitollista. Yleisimmin esityksiä on luonnehdittu ihaniksi ja virkistäviksi. Moni kuulijoista on kysellyt, koska esiintyjät tulevat uudestaan. Myös esiintymispaikkojen hoitohenkilökunnalta on usein tullut kiittävää palautetta.

6.3 Räättälöityjen kulttuuripalvelujen tarve

Kaikki esiintyjät kokivat räättälöityjen kulttuuripalvelujen tarjoamisen tarpeelliseksi ja tärkeäksi. Väestön ikääntymisestä ja laitoshoidossa olevien ihmisten huonokuntoisuudesta johtuen perinteisen laitoskirjastotyön keinot koettiin riittämättömiksi elämysten tarjoamisessa. Kysyntää esityksille on usein ollut enemmän kuin resursseja esiintyä. Tarvetta tällaisille ulkopuolisten tarjoamille esityksille on esiintyjien mukaan erityisesti pienissä paikoissa, sillä isoilla keskuksilla on enemmän resursseja virkistystoimintaan ja näin ollen usein tarjontaa myös laitoksen omasta puolesta.

Kaikki esiintyjät olivat sitä mieltä, että vastaavalle toiminnalle olisi varmasti tarvetta ja kysyntää myös muualla. Heidän mielestään Tampereella kokeillut kulttuuripalvelut soveltuisivat toteutettaviksi myös muilla paikkakunnilla, varsinkin ”kun kirjastolle haetaan [tällä hetkellä] uusia väyliä”. Esiintyjien mukaan suurin osa kulttuuripalveluista olisi helposti muunneltavissa eri ympäristöihin esimerkiksi esityksen aihepiiriä vaihtamalla.

7 RÄÄTÄLÖITYJEN

KULTTUURIPALVELUJEN

SOVELLETTAVUUS

7.1 Soveltamisen perusteet

Tampereen kaupunginkirjaston Koti- ja laitospalveluosaston johtaja Riitta-Liisa Kiven mukaan kirjaston tulee tarjota ja viedä kulttuuriaarteensa asiakkaalle sellaisessa muodossa, jonka asiakas saa avattua. ”On turha viedä kirjaa, jos asiakas ei voi sitä lukea”, hän toteaa (Kivi 4.6.2010). Juuri tähän tarpeeseen tulisi kehittää räätälöityjä kulttuuripalveluja erilaisille asiakasryhmille.

Kun aletaan kehittää räätälöityjä palveluja erityisryhmille, tarvitaan koko organisaation hyväksyntää. Johdon on tärkeää rohkaista toimintaa ja osoittaa sen suunnittelulle ja tekemiselle työaikaa. Myös yhteistyötä eri kulttuuritoimijoiden ja muiden tahojen kanssa kannattaa Kiven mukaan kokeilla, sillä sitä kautta voi saada paljon uusia ideoita. (Kivi 4.6.2010.)

Tampereella kehitetyt palvelut ovat vain esimerkkejä monenlaisista mahdollisuuksista. Tällaiselle toiminnalle ei ole rajoja, räätälöity kulttuuripalvelu voi periaatteessa olla ihan millainen tahansa. On tärkeää ajatella luovasti ja avoimesti, ja osata soveltaa muiden antaman esimerkin pohjalta itselle sopivia palveluita. Lisäksi on huomioitava oma kohderyhmä: mistä juuri meidän asiakkaamme pitäisivät.

Toimintaa aloitettaessa kannattaa lähteä hyvin konkreettisesti liikkeelle. Yksikössä pitäisi miettiä, millaisia taitoja työntekijöillä jo on, ja miten näitä taitoja pystyttäisiin hyödyntämään ja soveltamaan. Osaako joku henkilökunnasta soittaa, laulaa tai tehdä käsitöitä? Voitaisiinko valokuvausharrastajan taitoja hyödyntää jossain projektissa? Asenne ja uteliaisuus ovat tärkeitä. Samoin uskallus heittäytyä uuteen ja tuntemattomaan. Pelkkä taidon omaaminen ei riitä

toiminnan aloittamiseen, osaamistaan on myös pystyttävä soveltamaan ja haluttava käyttää hyväksi.

Riitta-Liisa Kiven mukaan uuden toiminnan aloittaminen vaatii rohkeutta ja itsensä alttiiksi asettamista (Kivi 4.6.2010). Lisäksi on ymmärrettävä pilottiprojektin rajoitukset. Kaikki saatu kokemus on yhtä arvokasta, eikä epäonnistuminen ole tappio. Jos kokeiltu palvelu ei sellaisenaan toimikaan, voidaan sitä ehkä vielä kehittää johonkin toiseen suuntaan. Tai sitten voidaan kokeilla jotain ihan muuta. Tärkeää on tietää sekin, mikä ei toimi.

7.2 Muiden kirjastoammattilaisten näkökulma

7.2.1 Vastaaajien tausta

Muille kirjastoammattilaisille lähetettyyn kyselyyn vastasi kaksi kirjastotoimenjohtajaa. Kummankin kirjasto tarjoaa kotipalvelua, tosin Tampereen kaupunginkirjastoa pienemmässä mittakaavassa johtuen pienemmistä asukasmääristä. Ensimmäisen kunnan kirjastolla on 19, toisella 2 kotipalveluasiakasta. Ensimmäisessä kunnassa on asiakkaina yksityishenkilöiden lisäksi myös yhteisöjä, toisessa ei tällä hetkellä tarjota varsinaista kotipalvelua yhteisöille. Paikallisen vanhainkodin kanssa tehdään kuitenkin yhteistyötä siltä pohjalta, että vanhainkodin edustajat ovat aktiivisesti yhteydessä kirjastoon.

Yhteistyötä kirjaston ulkopuolisten tahojen kanssa on tehty ainakin ensimmäisessä kunnassa. Kirjaston koko kotipalvelutoiminta aloitettiin yhteistyössä vanhus- ja vammaistyön kanssa. Kirjastomateriaalin kuljetuksen yksityisasiakkaille hoitavat valtuutetut omaiset tai ystävät, yhteisöasiakkaille pääsääntöisesti asiakaslaitoksen oma henkilökunta. Toisessa kunnassa liikunta- kulttuuri- ja kirjastopalvelut toimivat hallinnollisesti yhteistyössä, joten palveluiden järjestäminen yhdessä näiden tahojen kanssa olisi kirjastotoimenjohtajan mukaan tulevaisuudessa täysin mahdollista.

Kummassakin kirjastossa koetaan, että kotipalveluiden toteuttamisesta löytyisi myös kehittämisen varaa. Ensimmäisessä kunnassa kaivattiin parempaa tiedotusta, toisessa kunnassa palveluiden laajentamista. ”Kuntamme on ikäjakaumaltaan vanhuspainoinen, ja hyvin järjestetyillä kotipalveluilla voisi kohentaa ikääntyneiden elämänlaatua”, kirjastotoimenjohtaja arvioi. Molemmat vastaajat kuitenkin totesivat, että palveluiden kehittämistä varten tarvittaisiin lisää henkilökuntaa sekä ajallisia resursseja.

7.2.2 Näkemyksiä Tampereella tarjotuista kulttuuripalveluista

Vastaajista molemmat pitivät ideaa räätälöidyistä kulttuuripalveluista hyvänä ja kirjaston kotipalveluun sopivana. Molemmat arvelivat, että tilausta vastaavalle olisi myös heidän kunnassaan. Toinen vastaajista kuitenkin totesi, että vanhainkodit näyttävät huolehtivan kulttuuriaktiviteeteistaan pitkälti itse, yhteistyössä kotisairaanhoidon ja tarvittaessa toisinaan myös kirjaston kanssa.

Kummankin vastaajan mielestä palvelut olisivat sovellettavissa heidän kirjastoonsa. Ensimmäisen vastaajan mukaan ikäihmisten osuus väestöstä on kunnassa kasvussa, ja tulevissa vanhuksissa on paljon sellaisia, jotka ovat tottuneet käyttämään kirjasto- ja kulttuuripalveluita eri tavalla kuin nykyiset ikäihmiset. Kulttuuripalveluiden järjestämistä yhteistyössä ulkopuolisten tahojen kanssa pidettiin hyvänä ideana. Mahdollisina yhteistyötahoina pidettiin muun muassa kunnan kulttuuritointa, vanhustenhuoltoa ja Lions Clubia.

Suurin este räätälöityjen kulttuuripalveluiden tarjoamiselle on vastaajien mukaan ajan ja henkilöresurssien puute. Kumpikin vastaajista oli sitä mieltä, että kirjasto tarvitsisi lisää työntekijöitä pystyäkseen tarjoamaan räätälöityjä kulttuuripalveluita. Toinen vastaaja totesi kirjastonsa tarjoavan lainaus- ja tiedonhakupalvelut sekä kirjastonkäytönopetusta laajojen aukioloaikojen puitteissa. Työntekijöiden aika kuluu pitkälti näiden palveluiden tarjoamiseen. Näin ollen kaikki kirjaston tällä hetkellä toteuttamat kulttuuriprojektit edellyttävät, että asiakkaat saapuvat kirjastoon osallistuakseen toimintaan. Tällaista

toimintaa ovat muun muassa taidenäyttelyt, kotiseutuhistoriaan liittyvät näyttelyt sekä lukupiiri.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

8.1 Aihepiiristä

Ikääntyneiden osuus Suomen väestöstä kasvaa. Tilastokeskuksen vuosille 2009 – 2060 laatiman väestöennusteen mukaan yli 65-vuotiaiden osuus nousee vuoteen 2040 mennessä 27 prosenttiin ja vuoteen 2060 mennessä 29 prosenttiin. Vuonna 2009 yli 65-vuotiaiden määrä oli 17 prosenttia. (Tilastokeskus 2009.) Samanaikaisesti kotona asumista tuetaan mahdollisimman pitkään, joten laitoshoidon piiriin siirrytään usein vasta toimintakyvyn jo huomattavasti heikennyttyä. Näin ollen kirjaston kotipalvelun perinteiset toimintamuodot eivät enää riitä, sillä yhä harvemmat asiakkaat jaksavat itse lukea. Tähän tilanteeseen erilaiset räätälöidyt kulttuuripalvelut ovat yksi toimiva ratkaisu.

Räätälöidyt kulttuuripalvelut vaikuttavat mielestäni sopivalta ja kekseliäältä tavalta tavoittaa ne asiakkaat, jotka eivät enää itse pysty lukemaan. Räätälöidyn kulttuuripalvelun voi toteuttaa melkein millä tahansa tavalla tai teemalla, mikä tekee menetelmästä monipuolisen ja muuntautumiskykyisen. Jokainen tällaisia palveluita suunnitteleva kirjasto voi lähteä toimintaan omista lähtökohdistaan, mikä tekee palvelumuodosta sovellettavan.

Räätälöidyt kulttuuripalvelut ovat loistava esimerkki hakeutuvasta kirjastotyöstä. Tällaisten palveluiden kehittäminen myös kertoo kirjaston välittävän asiakkaistaan. Monissa kunnissa ja kaupungeissa laitoskirjastoja suljetaan kannattamattomina, koska niissä ei käy riittävästi asiakkaita. Tärkeää olisi kuitenkin kysyä, miksi näin on. Voi olla, että asiakas ei tule kirjastoon, koska ei enää pääse kulkemaan itse. Tai ettei kirjastosta ole hänelle hyötyä, koska hän

ei enää pysty lukemaan, eikä näin saa kirjan muodossa olevaa aineistoa avattua. Tällöin kirjaston on etsittävä uusia tapoja päästä asiakkaan luokse. Kirjasto on peruspalvelu, eikä siitä pitäisi jäädä joutua luopumaan vanhuuden, huonokuntoisuuden tai lukukyvyyttömyyden vuoksi.

Tällä hetkellä kirjastoalan voidaan katsoa olevan murroksessa etsiessään moderneja toimintatapoja ja keinoja saada ihmiset käyttämään kirjastopalveluita. Myös hakeutuvan kirjastotyön tarpeeseen on herätty, ja aikaisemmin kirjastopalveluiden ulottumattomiin jääneitä asiakasryhmiä alettu palvella. Jatkuva muutos ja palveluiden kehittäminen voi kuitenkin olla raskasta kirjastoammattilaisten kannalta. Myös kunkin kirjaston resurssit ja painotusalueet määrittävät sen, millaisia palveluita on mahdollista tarjota ja toteuttaa. Tilanne on yksilöllinen joka kunnassa, ja usein kiinnostusta on enemmän kuin resursseja.

Tampereen kaupunginkirjaston Koti- ja laitospalveluosaston toimintaa tarkasteltaessa on otettava huomioon, että isolla yksiköllä on enemmän resursseja kuin monilla pienemmillä kirjastoilla. Toisaalta Tampereen kokoisessa kaupungissa myös palvelujen tarve on suurempi, eikä kysyntään pystyttäisi vastaamaan kovin pienillä resursseilla. Olennaista on, että kirjaston johto on tukenut vahvasti kotipalvelun järjestämistä ja uusien kulttuuripalveluiden kehittämistä. Myös verkostoituminen ja yhteistyö muiden tahojen kanssa ovat luoneet uudenlaisia mahdollisuuksia. Pilotteihin ja projekteihin on usein saatavissa rahoitusta myös kirjaston ulkopuolisilta tahoilta, mutta tällaista rahoitusta on itse lähdettävä aktiivisesti hakemaan. Tampereen Koti- ja laitospalveluosastolla on myös pyritty järjestämään käytännön työtehtävät mahdollisimman sujuviksi, jotta saataisiin järjestettyä aikaa toiminnan kehittämiseen.

Yksi mielenkiintoinen toimintamalli on laitospalveluosaston ja lähikirjaston yhdistäminen. Hybridimallin kirjasto palvelee samanaikaisesti montaa asiakasryhmää. Se vaatii kuitenkin henkilökuntaa, sillä lähinnä itsepalveluun

perustuva kirjasto ei välttämättä avoimena kirjastona toimisi. Mielestäni tällainen palvelujen yhdistäminen voisi koitua lopettamisuhan alla olevien lähikirjastojen pelastukseksi, ja samalla voitaisiin taata laitospalvelutoiminnan tulevaisuus. Syrjäisillä ja pienillä paikkakunnilla lähikirjasto voisi toimia vanhainkodin tai terveyskeskuksen yhteydessä. Näin taattaisiin esteetön pääsy kirjastoon myös vanhoille ja huonokuntoisille asiakkaille.

Jos asiakas ei tule kirjaston luo siksi, ettei pysty, pitäisi kirjaston lähteä asiakasta vastaan ja tulla tämän luo. Kirjastomaailmassa, jossa rahoitus riippuu lainausluvusta ja asiakasmäärästä, tällainen toiminta voi tuntua kannattamattomalta. Kirjastolla on silti yhteiskunnallinen vastuu huolehtia siitä, että kaikki halukkaat saavat kirjansa jollain keinolla. Ikäihmiset ovat kasvava asiakasryhmä, joka voi tulevaisuudessa olla kirjastojen kannalta hyvinkin tärkeä. Ikäihmisiin keskittyminen on arvovalinta, jonka soisi tehtävän yhä useammassa kirjastossa. Tampereen kaupunginkirjaston koti- ja laitospalveluiden kaltaiset innovatiiviset kokeilijat toivottavasti saavat muutkin kirjastoammattilaiset kyseenalaistamaan nykyisten palveluiden kattavuuden, kehittämään erilaisia toimintamuotoja ja innostumaan uusista mahdollisuuksista.

8.2 Tutkimuksen toteutuksesta

Tutkimuksen toteutus onnistui hyvin, vaikka laajempi tutkimusmenetelmiin liittyvä osaaminen olisikin auttanut tutkimuksen tekemisessä. Valitut tutkimusmenetelmät olivat kuitenkin toimivia ja niiden käyttö perusteltavissa, joten tutkimusta voidaan tältä osin pitää validina. Validius on tutkimuksen arviointiin liittyvä käsite, joka tarkoittaa pätevyyttä. Validi tutkimus edellyttää, että tutkimusmenetelmät ja mittarit kykenevät mittaamaan juuri sitä, mitä on tarkoitus mitata (Hirsjärvi ym. 2009, 231).

Tutkimuksen kvalitatiivisuuden ja tapauskohtaisen luonteen vuoksi sen reliäabeliutta on vaikea arvioida. Reliäabeliudella tarkoitetaan luotettavuutta, tutkimuksen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia (Hirsjärvi ym. 2009, 231).

Hirsjärven ym. (2009, 232) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kohentaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta. Tässä opinnäytteessä tarkkuutta ei ole viety aivan sille tasolle, kuin Hirsjärvi oletettavasti luotettavalta tutkimukselta odottaa. Esimerkiksi haastattelu- ja havainnointitilanteita ei ole selostettu yksityiskohtaisesti niiden vaihtelevuuden vuoksi. Jos näin olisi tehty, tekstiä olisi syntynyt sivukaupalla. Tällöin myös opinnäytteen painopiste olisi siirtynyt pois oleellisimmasta, eli johtopäätösten tekemisestä. On aiheellista pohtia, voiko tekijöiden kokemuksia arvioivan tutkimustuloksen luotettavuutta ja paikkansapitävyyttä arvioida samanlaisin periaattein kuin muiden tutkimusten. Kokemus on aina subjektiivinen, ja sitä voivat värittää monet henkilökohtaiset tekijät. Pääasiassa haastatteluihin perustuva tutkimus on aivan yhtä luotettava kuin sitä varten haastatellut henkilöt.

Tutkimuksen loppuvaiheessa suoritetun kyselyn tutkimusotos on pieni, ja näin ollen sen pohjalta on vaarallista tehdä suuria linjauksia. Toisaalta tämä ei ollut tarkoituskaan, kyselyllä haettiin lähinnä käsitystä edes joidenkin kirjastoammattilaisten ajatuksista, erityisesti koskien palvelujen sovellettavuutta. Sovellettavuutta eri oloihin on vaikea arvioida sellaisten henkilöiden voimin, joilla ei ole tarkkaa tietoa sovelluskohteiden olosuhteista ja resursseista.

8.3 Oppimiskokemuksista

Tutkimuksen ja näin suuritoisen projektin tekeminen yksin oli minulle aivan uusi kokemus. Se jännitti ja hermostutti etukäteen, mutta kun olin päässyt alkuun, tehtävä alkoi tuntua mukavalta. Aihe oli mielestäni kiinnostava ja minulle läheinen. Olen ollut kesätöissä vanhainkodissa, ja omin silmin nähnyt laitoshoidossa elävien arjen. Kokemukseni perusteella koen kaikenlaisen virkistämisen tulevan tarpeeseen. Mielestäni se, että kirjasto pyrkii palvelemaan kaikenikäisiä ja -kuntoisia asiakkaitaan on tärkeää ja esimerkillistä.

Vaihtoehtoisten palvelumuotojen kehittäminen ja yhteistyön tekeminen muiden kulttuuritoimijoiden kanssa ovat varmasti osa tulevaisuutta monessa kirjastossa.

Tutkimuksen toteutus vaati pitkäjännitteisyyttä ja organisointikykyä. Näiltä osin koen pärjänneeni hyvin. Aikataulutus olisi voinut onnistua paremminkin, sillä nyt kirjoittamisprosessin keskelle osunut pitkä tauko vaikeutti työn ääreen palaamista myöhemmin. Tekstin tuottaminen vaati paljon kypsytystä, mutta toisaalta kunnollisen harkinnan ja aiheeseen tutustumisen jälkeen opinnäytteen kirjallinen osuus syntyi sujuvasti ja helposti.

Haastattelujen tekeminen oli mielestäni haastavaa ja vaati paljon keskittymistä. En koe itseäni kovin taitavaksi tai luontevaksi haastattelijaksi, vaikka olenkin luonteeltani sosiaalinen. Haastateltavien avoimuus, puheliaisuus ja innostuneisuus kuitenkin helpottivat hankalassa tilanteessa toimimista. Koen kehittyneeni haastattelijana opinnäyteprosessin aikana. Myös kykyni tehdä johdonmukaista havainnointia parani selvästi.

Koen opinnäyteprosessini onnistuneen hyvin ja antaneen minulle paljon uusia kokemuksia. Tutustuin sellaisiin kirjastoalan ammattilaisiin ja oman erityisalansa asiantuntijoihin, joita tuskin olisin muuten tavannut. Koti- ja laitospalveluosaston toimintaan tutustuminen ja kulttuuritapahtumien seuraaminen antoi varmuutta oman erikoistumisalan valintaan ja kirkasti tulevaisuuden tavoitteita. Samalla tajusin kirjastoalan monipuolisuuden ja toiminnan monet mahdollisuudet. Mummojen ja pappojen kanssa laulaessani ajattelin, että haluan itsekin tehdä sellaista työtä, joka tuottaa ihmisille iloa.

Tärkeäksi tekijäksi opinnäyteprosessini onnistumisessa koen hyvän yhteistyön toimeksiantajan kanssa. Koti- ja laitospalveluosaston työntekijät olivat innostuneina mukana projektissani ja auttoivat korvaamattomalla tavalla haastattelujen järjestämisessä ja taustamateriaalin keräämisessä. Sain toimeksiantajan edustajalta paljon tukea ja kannustusta, jonka koin merkittäväksi ja innostavaksi. Kaikin puolin yhteistyön tekeminen ja

yhteydenpito onnistuivat helposti, vaikka toimeksiantaja sijaitsikin eri kaupungissa. Toivon, että opinnäytteestäni ja erityisesti sen kirjallisesta osasta on tulevaisuudessa hyötyä toimeksiantajalle.

LÄHTEET

- Hirsjärvi S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki. Kustannesosakeyhtiö Tammi.
- Häkli, H. 2006. Kirjasto- ja informaatiopalvelualan koulutus: Miten koulutus ja työelämä kohtaavat Suomen yleisissä kirjastoissa? Oulu. Oulun yliopisto.
- Kaurahalme, S. 2010. Laitoshoidon viriketoiminnan prosessi - prosessin kehitystyö ja käyttöönotto Koukkuniemen vanhainkodissa. Hämeenlinna. Hämeen Ammattikorkeakoulu. Viitattu 10.11.2010 <https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/14964/Laitoshoidon%20viriketoiminnan%20prosessi.pdf?sequence=1>
- Kirjastopoliittisen ohjelman työryhmä. 2001. Kirjastopoliittinen ohjelma 2001-2004. Viitattu 13.9.2010. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2001/liitteet/kirjastopoliittinenohjelma_2001.pdf?lang=
- Kirvesoja A-L. 2009. Kärryillä ja kasseilla - Tampereen kaupunginkirjaston koti- ja laitospalvelut 1959-2009. Tampere. Tampereen kaupunginkirjasto - Pirkanmaan maakuntakirjasto.
- Laakso, L. 2010. Kirjaston kotipalvelutoiminta. Helsinki. BTJ.
- Laine M.; Bamberg J. & Jokinen P. 2007. Tapaustutkimuksen taito. Helsinki. Gaudeamus.
- Liikanen H-L. 2003. Taide kohtaa elämän - Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Helsinki. Helsingin yliopisto.
- Liikanen, H-L. 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia - ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014. Opetusministeriö. Viitattu 31.10.2010. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OPM1.pdf?lang=fi>
- Malmgrén A-K. 2002. Kirjasto kassissa, Rasion kirjaston kotipalvelu. Turku. Turun ammattikorkeakoulu.
- Mortensen, H & Nielsen, G. 2007. Guidelines for Library Services to People with Dementia. Viitattu 31.10.2010. <http://archive.ifla.org/VII/s9/nd1/Profrep104.pdf>
- Mäkelä, M-L. 1998. Kirjavinkkarikirja. Helsinki. BTJ kirjastopalvelu Oy.
- Tampereen kaupungin hyvinvointipalvelut. 2010. Ikäihmisten kulttuurikaari - Terveyttä ja hyvinvointia elämyksistä. Hankesuunnitelma. Tampere.
- Tilastokeskus. 2009. Väestöennuste 2009-2010. viitattu 13.10.2010. http://www.stat.fi/til/vaenn/2009/vaenn_2009_2009-09-30_tie_001_fi.html
- Vilka, H. 2009. Tutki ja kehitä. Helsinki. Kustanesosakeyhtiö Tammi.
- Willberg, E. 2009. Tampereen kulttuurikaariprojekti. Tampere.

Willberg E. 2010. Tampereen Kulttuurikaari-projekti, tiivistelmä löydettävissä internetistä otsikolla Kulttuurikaari. Tampereen kaupunki. Tampere. Viitattu 10.11.2010.
<http://www.tampere.fi/tampereinfo/projektit/valtakunnalliset/kaste/kulttuurikaari.html>

Haastattelurunko

LIITE 1/4

Millaisessa projektissa olet ollut mukana?

projektin toimintaidea

mikä on projektin idea?

mistä idea sai alkunsa?

miten ideaa kehiteltiin eteenpäin?

mitkä tahot suunnitteluun osallistuivat?

miten ajauduit toteuttajaksi?

käytännön toteutus

mitä?

missä?

milloin?

kuka/ketkä?

miten projekti rahoitetaan?

mitkä tahot ovat mukana?

kuinka kauan projekti kestää?

aiotaanko sitä jatkaa tulevaisuudessa?

onko tarpeita muuttaa/kehittää tätä projektia jollakin tavalla?

Palaute

miten projekti on otettu vastaan?

minkälaista palautetta asiakkailta on saatu?

onko palautetta kerätty järjestelmällisesti?

onko tullut kehitysehdotuksia?

Omat kokemukset

millä tavalla olet kokenut projektiin osallistumisen?

onko sinulla kehitysehdotuksia?

miten koet toiminnan sopivan kotipalveluosastolle?

Sovellettavuus

voisiko projektin toteuttaa jossakin muualla,

onko se sovellettavissa? Miten?

Millaisia resursseja toteuttamiseen mielestäsi tarvitaan?

(aika, materia, raha, henkilöresurssit)

millaisia muutoksia ideaan/toteutukseen pitäisi tehdä, jos tämä toteutettaisiin pienemmässä yksikössä?

Havainnointirunko

LIITE 2/4

Perustiedot

Paikka:

Aika:

Tapahtuman nimi:

Tapahtuman kesto:

Tapahtuman pitäjät:

Osallistujien määrä:

Osallistujien ikäjakauma:

Sisältö:

Tila:

Eteneminen**Ilmapiiri/tunnelma****Vuorovaikutus**

Miten katsojia motivoidaan?

Esittääkö esiintyjä kysymyksiä?

Osallistuvatko katsojat?

Palaute

Antavatko katsojat välitöntä palautetta?

Miten he näyttävät suhtautuvan tapahtumaan?

Saatekirje kyselyyn osallistuneille

LIITE 3/4

Hei!

Teen opinnäytetyötäni Turun AMK:n kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelmaan. Aiheenani on kirjastojen kotipalvelua täydentämään suunnitellut, räätälöidyt kulttuuripalvelut. Työssä on esitelty Tampereen kaupunginkirjaston koti- ja laitospalveluiden toteuttamia projektihankkeita. Yksi tärkeä osa työstä on kuitenkin se, miten vastaavat palvelut olisivat sovellettavissa muualle. Tähän osioon kaipaisin teidän apuunne. Ohjaajani ja yliopettajamme Olli Mäkinen kehotti ottamaan yhteyttä teihin, koska epäili, että osaisitte auttaa.

Ohessa on Tampereen kaupunginkirjaston koti- ja laitospalvelutoimintaa käsittelevä luku (liite 1). Se esittelee räätälöityjen kulttuuripalveluiden lisäksi myös osaston historiaa ja käytännön toimintatapoja. Toivoisin teidän lukevan tekstin ja kommentoivan sitä sitten vastaamalla kysymyksiin (liite 2). Kysymysten kannalta oleellimmat luvut ovat *1.1.3 Toiminta käytännön tasolla*, *1.2. räätälöidyt kulttuuripalvelut* sekä *1.3. Tulevaisuus*. Kysymyksen käsittelevät näkemyksiänne sekä taustoittavat hieman kotipalvelutoimintaa kirjastossanne.

Toivoisin, että vastaisitte mahdollisimman pian, kuitenkin viimeistään 14.11. mennessä. Koska kysely voitiin lähettää vain rajalliselle määrälle kirjastoja, vastauksenne on erityisen tärkeä. Vastaan myös mielelläni kysymyksiinne, mikäli niitä ilmenee! Minuun saa yhteyden sähköpostilla inari.koskimies@students.turkuamk.fi tai puhelimitse 0405401748.

Ystävällisin terveisin ja avustanne kiittäen,

Inari Koskimies

Kyselylomake

LIITE 4/4

Järjestääkö kirjastonne kotipalvelutoimintaa?

Kuka kotipalvelun hoitamisesta huolehtii? Onko teillä kotipalveluvastaava, joka on erikoistunut kotipalvelun järjestämiseen?

Kuinka monta kotipalveluasiakasta teillä on?

Ovatko kaikki asiakkaat yksityishenkilöitä, vai palveletteko myös yhteisöjä?

Koetteko, että kotipalvelutoimintanne tulisi kehittää? Miten?

Olisitteko valmiita kokeilemaan yhteistyötä ulkopuolisten toimijoiden kanssa kotipalvelua järjestettäessä? (esim. kunnan eri toimijat, kulttuurialan ammattilaiset, yhdistykset tai yritykset.)

Minkälaisia resursseja kaipaisitte lisää, jotta kotipalvelutoiminnan kehittäminen olisi mahdollista?

--- --- ---

Mitä mieltä olitte tekstissä esitellyistä Tampereen kaupunginkirjaston koti- ja laitospalveluiden perustyötavoista? (esim. työkierto, asiakkaiden jakautuminen, aineiston lähettämistavat jne.)

Mikä on mielipiteenne uusista, räätälöidyistä kulttuuripalveluista?

Miten koette tällaisen toiminnan sopivan kirjaston kotipalveluun?

Koetteko, että vastaavalle toiminnalle olisi tilausta myös teidän paikkakunnallanne?

Onko toiminta mielestänne sovellettavissa kirjastoonne? (ei välttämättä juuri nämä esitellyt tarjontamuodot, mutta jonkinlaiset räätälöidyt kulttuuripalvelut.) Perustelkaa vastauksenne, kiitos!

Voisitko kuvitella järjestävänne tulevaisuudessa räätälöityjä kulttuuripalveluita? Miksi/ Miksi ei?

Minkälaisia resursseja koette tarvitsevanne lisää, jotta räätälöityjen kulttuuripalveluiden toteuttaminen olisi mahdollista?

Muita mielipiteitä, kommentteja tai palautetta?

Kiitos vastauksistanne!